

Mirod. O.

1506.

13.

411

702

XIII. folyam 1. 2. szám.

MAGYAR KÖNYVES

121. 122.

PETŐFI SÁNDOR

ÉLETE ÉS MŰVEL.

IRTA

VAHOT IMRE.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

BUDAPEST.
AIGNER LAJOS.

Mirza Shaffi Dalai.

Előhanggal írta: **Bodenstedt Frigyes.**

A 89-ik német kiadás után fordította **Sziklai Soma.**

ant-kiadás papirkötésben 1 frt 50 kr., diszkötésb

2 frt, 8-rét kiadás füzve 1 frt 20 kr.

E műfordítás kéziratban bemutatván Szász Károly jeles l
s elsőrangú műfordítónknak, ő arról a fordító ur iránt levélbe
rkezőleg nyilatkozott:

»Köszönettel vettem s nagy gyönyörűséggel olvastam Bodenst
za-Shaffijának ön által eszközölt fordítását. Egy pár évtizede már, ho
les német költő s még jelesebb műfordító, ez új Hafizzal, megle
csak Németországot, hanem egész Európát. S mikor kitűnt a kegy
l, hogy e szép dalok nem a becsületes perzsától, a jó kedélyű Mir
fitől, hanem Bodenstedtől erednek: e körülmény a munkának es
kességéből vont le, nem belbecséből is.

»Ön valódi szolgálatot tett irodalmunknak e költemények teljes
ésével. Magyarul néhány kisebb darab volt eddig csak lefordít
y János, hazánk első költője, érdemesnek tartotta, három darabot
tni belőle.

»A kegyed fordítását általában hűség, a hang helyes visszaadása
n jellemzi. A hol az eredeti is kissé prózaivá válik, ott kegyed sem bí
erülni e veszélyt. Ily helyeken egyetmást lehetne simítani még, de egé
i véve valódi nyereségnek tartom irodalmunkra nézve, hogy e dalgyi
ményt teljesen bírassa.

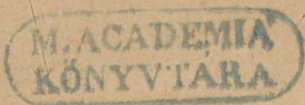
»Ohajtanám, ha kiadó találkoznék rá, mai kiadói viszonyaink k
sak úgy remélhető, ha kegyed nem fáradsághoz és érdeméhez, l
a szigorú viszonyokhoz méri igényeit. Tegye azt, s tegye ez ál
bővé a csinos gyűjtemény megjelenését.

»Ha e részben ajánlásommal Önnek kezére járhatnék, szívből örülné

»Fogadja még egyszer köszönetemet s szíves kézszorításomat, me
l vagyok őszinte tisztelője.«

Illetékes férfiú ily ajánlatához nincs mit hozzá toldanunk. Csak
v kiállítására akariuk még megjegyezni, hogy e gyémánt-kiadás, nem

226195

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

TIZENHARMADIK FOLYAM

BUDAPEST

AIGNER LAJOS

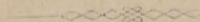
6582.95 v.2.

PETŐFI SÁNDOR

É L E T E É S M Ű V E I.

II. TÁ

VAHOT IMRE.

BUDAPEST,
AIGNER LAJOS.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

I.

Petőfi élete és művei 1848-ig.

A Kolozsvártr megjelenő, ügyesen szerkesztett és szabadelvű „Magyar Polgár” című politikai lap 1874-iki folyamában Petőfi egyik fordítója, többek közt ezt írta: „Vahot Imre nagy érdemet szerezne már úgy is nagy irodalmi érdemeihez, ha Petőfi élet- s irodalmi viszonyait illetőleg még egyszer felszólalna.”

En tehát mint nyilvánosan interpellált, kérdőre vont régi, de nem egészen rokkant magyar író, — engedve a több oldalról is tett felhívásoknak, ezennel teljesítem kötelességemet. És bocsánatot kérve a tisztelt új nemzedéktől a miatt, hogy az öreg írói gárda legtöbb bajnoka- előhareosával még eddig nem költöztem a boldogabb más világra, — íme ezennel ünnepélyesen felszólalok.

Mindenek előtt nyilvánítanom kell, hogy jellemrajzom egész új fényben, teljes dicsőségben tűn-

teti föl a legnagyobb magyar népköltőt, mint erőteljes, életrevaló népfajunk sajátságai, erényei, egyszersmind könnyen elnézhető gyengéinek is leg-hívebb, legeredetibb képviselőjét.

1845-ben álitám össze az egészet, 1846-ban több vidéki magyar városban és fürdőn felolvastam annak rövid kivonatát mély figyelmet, érdeklődést tanusított, értelmes és lelkes közönségek előtt, legelőször a parádi fürdőben, Egerben és Miskolcon, később Székesfehérvártt, Szombathelyen, Nagykanizsán és Keszthelyen, hol a műveltebb hölgyek is nagy részvéttel voltak felolvasásaim iránt, s majd mindenütt találtam derék ifjakat, kik Petőfi költeményeit szépen és nagy hatással szavalták.

Most midőn sajtó alá rendeztem kéziratomat s az egész nagy olvasóközönségnek akarom azt átadni, mindazok, kik figyelemmel kísérték felolvasásaimat, észre fogják venni, hogy az unalmasság vádja ne érjen, tömérdek sokat kihagytam a nagy egészből, mit új érdekek fognak most már olvasni.

A mennyiben közelebbi érintkezéseim, viszonyaim voltak Petőfivel, — az új kritikai felvilágosítást nem fogják attól megtagadni, — s úgy hiszem ez által is jó szolgálatot tettem irodalmunk történetének.

* * *

A mi Petőfi Sándorunk oly rendkívüli tüné-
mény, minő csak felette gyéren századok meddő-
ségei után szokott jelentkezni a nemzetek életében,
— egy nagyszerű meteor, mely különös fényével,
szokatlan alakjával mindenkit meglep, s mily gyors-

san, váratlanul feltűnt, ép oly hirtelen eltűnik egéről, — nem tudni hová.

A mi volt hajdan a görögnek egy Pindár és Anakreon, a rómainak egy Ovid és Horác, a mi az olasznak egy Petrarca, Dante, a mi a franciának egy Beranger, Hugo Viktor, a mi a lengyelnek egy Mickievic, a mi a németnek egy Heine, Freiligrath, Uhland, a mi az angolnak egy Burns és Byron, — az nekünk magyaroknak Petőfi, a költői lángész legragyogóbb, legteljesebb erejével; — sőt az ő költeményeiben a nevezett külföldi költők művei szellemét, eredeti sajátosságait összpontosulva találhatjuk föl.

Ő mint valódi népköltő magyar fajunk sajátosságai, erényei s egyszersmind könnyen megbocsátható gyöngéinek is leghívebb, legeredetibb képviselője; ő nem egyes, többé kevésbé művelt osztályok, felekezetek, hanem az összes magyar népnek mindenki által szeretett, megértett, s imádásig bálványozott költője.

Petőfi lánglelke magas szárnyalatával villámként tört magának utat a lantos és elbeszélő költészet terén, s most már az első rangú csillogzatok közt ragyog, sugarait nemcsak a magyar, hanem az egész világirodalom magaslatára kiterjesztve.

Petőfi egy egészen új költői magyar iskolának alapítója, teremője, mely a népies és tiszta nemzeti elemet, a költői eszmék ujdonságát, eredetiségét, s az érzelem nyilatkozatának természetes melegségét tette uralkodóvá. És Petőfi ez új költői iskolájának számos kitűnő tehetségű tagja van mind a régibb, mind az újabb nemzedék sorában.

Az ő dúsgazdag költői ere, kifogyhatlan bőségű versforrása, belső világának szentélyéből, szíve, lelke mélyéből természetesen fakad és buzog föl magas szókelléssel, a rögtönzés egyszerre alkotó vilámgyors hatalmával.

Ő a legmindennapibb tárgyat is megénekli, újjá, érdekessé tudja tenni, és sokoldalúsága eredeti, tösgyökeres magyarságú észjárása, írásmódja, eszmehősege valóban bámulandó.

Ő majd vidám, dévaj, játszilag enyelgő, majd ismét komoly, borongós, sokszor igen is sötét és zord... egyszer kedélyes, gyöngéd, máskor nyers, rideg és keserű, de soha nem aljas és trágár; — majd lágyan ömledező, szelid, de nem betegesen érzélgő, majd ismét élesen metsző, velőig ható gúnyoros... Néha gondolataival mint a fecske alatt repül s vidáman fürdik meg a köznapi tárgyak homokjában, majd ismét merész, fellengző képzel-mével sas szárnyakon emelkedik föl a csillagok honába.

Petőfi, költeményei természetes melegével, s bűbajos varázsával, mint a jó magyar zene át meg át hatja, megrendíti szíveinket, olvasóit majd megrikatja, majd ismét megnevetteti, fölingerli olykor önmaga ellen is, majd viszont kiengeszteli, minden szépre, jóra mintegy játszva tanítja, a természeti egyszerűség tiszta ősforrásához vezeti vissza... majd elérzékenyíti, majd ismét magasztos lelkesedésre gyújtja, majd élethű képeket mutató tükröt tart elébe, majd ismét elragad minket egy ismeretlen tündérvilágba, melynek kábító illatú virágai közé szeretnők eltemetni átbüvölt lelktinket.

Petőfinek minden költeménye alapeszméjében

s fordulataiban egészen új, eredeti, meglepő, sokszor megdöbbenő, megrendítő. Olykor ugyan pongyolán ír, de azért a külforma szép alakításában, a zengzetes versmérték- s rímek összeállításában valódi mester, s a legnehezebb, önmaga által teremtetett formák nyügei közt is bámulandó könnyűséggel, s mindig tartalmasan, velősen ír.

Az ő egyszerű szép költeményeit nem torzítja el az erőtetett mesterkéeltség, az érthetlen, burkolt, dagályos szóvirágokból összefűzött üres cicoma, még legmagasabb eszméi, legmélyebb érzelmei is mint a kristály tisztán átlátszók, könnyen felfoghatók, s fölötte élvezhetők.

Megjósoltam én már 30 évvel ezelőtt, midőn emelkedni kezdett, midőn majd minden bírálója méltatlanul s vágytársi irigységből megtámadá, s én úgyszólván egy magam keltem ki bátran az ő védelmére, mondván: „hiába akarják Petőfi gyorsan kivivott babérkoszorújának örökzöld leveleit lerágni az apró hernyók; haszontalan erőködésük közt le fognak ők hullani az élet fájáról a feledés sírjába, míg az általuk üldözőbe vett költő sértetlenül s diadalmi dicsőséggel álland a halhatatlanság csarnokában.“

* * *

Petőfi nem csak mint költő, hanem úgy is mint ember, mint magyar ember, mint hazafi, mint honvéd is igen eredeti, sőt valódi excentrikus külön volt a maga nemében, a mihez neki, mint a legmagasabb tetőpontra fölemelkedett magyar népköltőnek több joga volt mint bárki fiának.

Egész élete viharos küzdelemként tűnik fel a

fenálló társadalmi formák, szabályok és szokások ellen, miknek járma alá hajolni vas nyakával soha nem akart.

Ő legkevésbé volt a körülményekhez alkalmazkodás, a kétszínűség, a finom, de ravaz színlelés — szóval, a gyakorlati idomosság simulékony embere.

Ő mint saját költői világában mozgó lény, mint a természet hű fia, mint testestül lelkestül nyílt-szívű magyar, minden akadály legyőzése, minden kitérés, mellékúton való kerülgetés nélkül egyenesen akart előre haladni az élet tekervényes, ösvényekkel s gátakkal elborított tömkelegében. És e miatt sokszor fennakadt, s kemény összeütközésbe jött azokkal, kik a világot nem úgy veszik, mint a hogy kellene lennie, hanem úgy a mint van, s csak is a lehetőség korlátai közt mozognak.

Ezen összeütközés sok bajt, fájdalmat és keserűséget okozott a mi költőnknek, s majdnem örökös hare- és haragban, folytonos lázas ingerültségben tartá őt a világ, s emberiség ellen. Innen magyarázható az ő szeszélyes, változó természete, gyakori sötét kedélyhangulata, különö, zord, sokszor megférhetlen magaviselete, mely csak ritkán, a legbizalmasabb családi és baráti körben ölté magára a gyöngéd, vidám kedélyesség rózsaszínét, épen mint a titkon, éjjel nyíló virág.

S mind a mellett, hogy túlnyomóan epés, s búkóros vérmérséke, ingerlékeny, ideges természete, a nagy többségtől eltérő elvei, életmódja miatt sokat kellett túrnie, szenvednie; ez őt nem törte meg, sőt még dacosabbá tette. Vasjellemével egyáltalában nem akart meghajolni a társadalmi feszes illemsza-

bályok előtt, s ha olykor kisebb dolgokban alkalmazkodott is azokhoz, ezt csupán a végső szükség-től kényszerítve tevé.

E tekintetben én, ki Petőfivel több ideig szorosabb, közelebbi viszonyban álltam, több érdekes jellemvonást tudok az ő kalandos, regényes, viszontagságos életéből elbeszélni.

* * *

Az 1844-ik év tavaszán híre járt, hogy a Pesti Divatlap kiadását és szerkesztését átveszem sógorom, Erdélyi Jánostól. —

E hírre Vörösmarty, ki minden tehetséges fiatal magyar költőnek valódi atyai pártfogója volt, figyelmeztetett engem: szólítanám fel az akkor még kevésbé ismert és méltányolt Petőfit is lapomban leendő közreműködésre.

De én már akkor is szép és nagy jövődöt ígertem mindinkább fejledező költői talentomának, s félismerve s megkedvelve tősgyökeres magyarságú írásmódját, művei eredetiségét, — tovább mentem, mint Vörösmarty kívánta, s az általam Erdélyitől csakugyan átvett Pesti Divatlaphoz szerkesztő-segédnek hívtam őt meg, dacára annak, hogy némely jó barátai rossz hírét költék, korhelységgel vádolták, s azzal ijesztgettek s akarták őt tőlem elidegeníteni, hogy a szerkesztő-segédi gépies munkához nem lesz kedve és türelme.

Az időben Petőfi Kecskeméten tartózkodott, mint egy vándorszínész társulat másodrendű tagja, s oly nyomorral küzdött, hogy a szállás- és étkezésért már több ideig adósa volt gazdasszonyának. Az öreg anyóka biztosítékul egy régi könyvet fog-

lalt le tőle, melyről a mi Sándorunk hitelének fentartása végett azt szokta volt mondani, hogy e titokteljes Sybilla-könyvet a világ minden kincséért sem adná oda.

Közelegvén lapom megindulásának ideje, július 1-én 1844, — egyszer csak egy mogorva, de jelentős, lelkes arcú fiatal ember toppan a szobámba, borzas hajjal, — világos színű, vagy inkább színehagyott kabát- és nadrágban s magas tetejű fehér kalappal.

Igazi vándor bolygó lélek, a viszontagságos, hányt-vetett, kalandoros élet sajátságos bélyegével, — épen mint egy felhőből cseppent garaboncás deák.

— Én Petőfi vagyok — szólott ő inkább nyersen, mint szeliden, de némi hetyke önérzettel, minden bókoló hajlongás, behizelgő mosolygás nélkül — feljöttem Pestre önnek meghívására.

— Isten hozta Önt, tessék helyet foglalni. — S így kezdtem hozzá beszélni: Az általam átvett s gyökeresen átalakítandó Pesti Divatlap hetenként egyszer fog megjelenni, s Önnek mint segédemnek nem lesz más dolga, mint a nyomdai hibákat egyszerű kijavítani, egyet-mást magyarra fordítani, s minden számban egy-egy magyaros zamatú s ízű verset írni. Lesz-e kedve a dolog vastagabb végéhez, a prózai munkához?

— Talán azért kérdi Ön — mondá ő fanyar mosolylyal, — mert kóborló deák s vándorszínész voltam? — Ne féljen szerkesztő úr, hordtam én már borjút is a hátamon, s mint katona megszoktam a rendet, a subordinációt. —

— A mondott segédi foglalkozásért ajánlok Önnek szállást, jó magyaros táplát, kiszolgálatot, s

havonként 15 pengő forintot, s ezen fölül minden versét külön díjazom, mi havonként szintén fölme-
het 20—30 forintra. — Elégli Ön? — nyilatkoz-
zék őszintén.

— Igen, nagyon is eléglem, s azon leszek,
hogy meg is érdemeljem.

Közbevetőleg mondva, mint egy heti lap szer-
kesztő-segéde meg is elégedhetett azzal, mert miu-
tán még nagyobb fordításait is külön díjaztam,
mindent beszámítva havi fizetése, tartása majdnem
100 forintra ment, mi akkor annyi volt, mint most
e drága világban 300 forint.

Ebből látható, mennyire alaptalan volt egy-
né mely magyar írónak azon vádja, s nemtelen
rágalma, mintha én Petőfit, mint segédem iránt
szükkeblű lettem volna, holott az ő irányában
ki sem volt akkor nálamnál bőkezűbb, generó-
zusabb.

Petőfinek egyszerű, komoly és büszke föllé-
pése megtetszett nekem, rokonszenvet, barátságos
hajlamot keltett szívemben; de azért bizonyos
ideig mindketten tartózkodók voltunk egymás irá-
nyában.

— Szabad idejét használhatja Ön kisebb-na-
gyobb költemények írására, — mondtam neki az
alkú megkötése után, — s további önképzésére. —

Nem szólt erre, hanem arcáról világosan ol-
vasható volt annak megnyugtató öröme, hogy
oly sok viszontagság, hányatás, nélkülözés, nyomor
és szenvedés után élete sajkájával végre valahára
biztos révpartra jutott, mely kedvező fordulat, és
válság döntő befolyással volt költői lángeszének
teljes kifejlődésére.

Már az első napokban észre lehetett venni, hogy Petőfi új helyzetében, hol a mindennapi gondok s az anyagi szükség lélekölő súlya többé nem nehezült reá, igen jól találja, — nyomor és inség által többé nem háborgatott költői világában úgy érzi magát, mint a szárazról vízbe dobott hal, mint a sivatag, a zaharai puszták hűs oazán fáradalmait kipihenő vándor, vagy mint tavasszal a szabadban repkedő csalogány, ki szakadatlanul ver, csattog, énekel — s haláláig többé soha nem némul el.

Tanácsomra hallgatván, Petőfi elég sok szabad idejét új meg új költemények írásával, s a külföldi jelesb írók műveinek tanulmányozásával tölté el, s e mellett mint segédszerkesztő lapom mechanikai kiállításában a legnagyobb szorgalmat fejté ki, és mindenben, még a legkisebb dologban is oly rendes, oly lelkiismeretes pontos, oly ügyes vala, mint azt egy költőtől várni alig lehetett.

S íme a korhelynek nevezett, kalandor fiúból egyszerre csak ember, még pedig tetőtől talpig ember, rendes életű férfiú lett, s mintha csak át-bűvölő varázsvesszővel illették volna meg, költői lánglelkének esemetefája egyszerre neki izmosodott, legszebb virágzásnak indult, s legnagyobb bőséggel termé az arany gyümölcsöket.

Az én csekély pártfogási érdmem e körül csak annyiból állt, hogy a már-már elcsenevészett, mesés tündéri fát nemesebb, termékenyebb talajú földbe ültettem át, és gazdagabb termését szeretett hazánk, nemzetünk dicsőségére előmozdítani segítém.

És jutalmamat ezért csupán azon boldogító érzetben találtam, hogy őt, az élet viharos tengerén

már-már veszni indult csillagot visszaadtam önmagának, jövője fölött kétségbeesett családjának és az imádott hazának... s honfiúi kötelességem teljesítéséért méltányló elismerést igen, de valami nagy dicsőítést s halát sem tőle, sem másoktól nem vártam, de író társaimtól szívtelen gúnyt nem érdemeltem.*)

Egyébiránt utóbb mind a nagy olvasó közönség, mind az irodalom igazságot szolgáltatott nekem. Többek közt nagy regényírónk, Jókai Mór barátom „Az én kortársaim“ című emlékiratában ezt mondja: „A Pesti Divatlapot Vahot Imre szerkeszté, s ez volt a magyar középosztály, a jó falusiak közlönye, nyers, makaes modorával, kezdő íróival, Petőfi költeményeivel.“

Az általam az 1844-ik év nyarán megindított, illetőleg újjá alakított Pesti Divatlap, a magyar társaséletet annyira elköresesített külföldi nyelvek, szokások, erkölcsök, divatok kiirtása dolgában valódi divatellenes lap volt. Én mint szerkesztő főcélul tűztem ki hazai irodalmunk, költészetünk, művészetünk, iparunk, társaséletünk tiszta, nemzeti irányban leendő gyökeres átalakítását eszközölni, mire nézve hatékony vezéreikket közöltem lapom majd minden számában.

Lapom szellemével s irányával összhangzólag működött derék munkatársaim, vidéki levelezőim, lantos költőim művei, de különösen az én jól megválasztott s magasabb célból felkarolt első hegedősöm, trobadourom, Petőfi, törül szakasztott, magya-

*) Szerző rendkívül fájlalta azt, hogy egynémelyik író társa azzal vádolta őt, hogy Petőfivel rosszul bánt.

ros zamatú, hazafias szellemű, egymás után sűrűen közlött szebbnél szebb költeményeivel ugyancsak kezem ügyére játszottak, s pompásan belevágtak azon nagyszerű harmoniába, melyet nemzetiségünk előtérbe-nyomulásának hatalmas Rákóczi-indulója idézett elő.

A mi lapunk társaséleti vezércikkei, irányadó költeményei, magyaros divatképei buzdítására rendezett tisztán nemzeti színezetű és szellemű fővárosi táncvigalmak, s utóbb különösen a hazai ipar előmozdítására célzott védegyleti bálók jó példáját azonnal követte az egész vidék.

Az általunk előidézett, s tüzeben folytonosan felszított nagyfontosságú társadalmi mozgalom, forradalom karöltve járt s egyenlő lépést tartott a szabadelvű politikai párt törekvéseivel.

Jól tudta, jól látta ezt az akkori német-magyar kormány, s minden lehető elkövetett annak elnyomása, s gyöngítése végett; de hasztalan, a magyar szabadság és nemzetiség fölébredt mentőjét nem lehetett többé elalvásra kényszeríteni. —

Mi magyar írók a 40-es években egész 1848-ig csak úgy félig-meddig használhattuk, élvezhettük a sajtószabadságot. A nagy közönség mohó vágygyal olvasta végig a mi csinosan megírt műveinket, de nem tudta, alig gyanította azt, hogy a féken tartott magyar írónak mennyit kellett akkor időben küzdenie, bajlódnia a hivatalos könyvvizsgálat-, az előleges cenzurával.

Kossuth Pesti Hirlapja és az én Pesti Divatlapom tudna erről legtöbbet beszélni.

Ezen eszmeöklő előleges cenzura veres ironja, gyilkos bonekése, amannak politikai, emen-

nek társaséleti iránycikkeit s hazafias szellemű költeményeit oly annyira összevagdalta, oly iszonyúan megcsonkítá, hogy lehetlen volt azt bár mily módosítás- s tatarozással is közreboesátani.

S hogy e miatt lapunk megjelenése gátolva ne legyen, vagy el ne késsek, a háttérben mindig tartogattunk egy-egy már kiszedett iránycikket vagy verset, az előbbieknél szelidebbet! — Mindegy! — sokszor még ezt is megnyírbálták, csúffá tették. —

Az én Petőfimet iszonyúan boszantá ezen lelki tortura, minél nagyobb kint alig ismert. Ha verséből, az ő szépen kikerekített költeményéből csak egy szócskát is kitörölt, vagy változtatni akart a mi cenzorunk, oly dühbe jött, hogy képes lett volna megverni, agyonütni az ő szabad eszméinek üldöző ostorát, zsarnoki elnyomóját. Azért is jobbnak láttam, csitítva haragját, alkudozás végett személyesen elmenni a cenzorhoz, minek azonban ritkán volt sikere.

Írt is ő egy mérges verset „Gondolataim bakóihoz“ — mint elnevezte őket, s már ki is akarta szedetni a nyomdában, csak hogy legalább borsot törjön az orra alá s boszantsa apró zsarnokát; de én jobbnak láttam megelőzni a bolond tréfát, mi még rosszabbá tette volna különben is eléggé gyötrelmes állapotunkat. Kár, hogy pipára gyújtott azzal a mérges verssel, később ki lehetett volna azt adni.

De bár mint haragudott is Petőfi az ő cenzorai s kritikusra, kibékítő, megnyugtató volt rá, mint szerkesztősegédre nézve az, hogy az ő nyílt természete, szabad szelleme, romlatlan magyarsága leginkább megegyezett az én lapoméval.

És hogy még jobb kedvet kapjon a verseléshez, s még magyarosabb szabású költeményeket írjon, mindjárt kezdetben esínáltattam neki népies magyar ruhát.

A mint tudtomra adá, hogy e veszett nagy német városban kedve volna tetőtől talpig magyarosan járni, szaván fogva vittem őt udvari szabónk, Tóth Gáspárhoz, ki már ekkor nemesak, hogy hírből ismerte a költőt, de első versgyűjteménye kiadását anyagilag is gyámolítá.

Tóth Gáspárral, ki már ezelőtt több esinos atilla- és zrinyi-dolmányt készített számomra, szépen felöltöztettük Petőfit magyar divatlapi szerkesztősegéddé, magyar népköltővé, mintha csak a mi magyar nemzeti műzsánk papi öltönyét vette volna magára, kivetközvé Thália vándorpapi gunyájából. —

Mikor már ruhája az ő saját terve és utasítása szerint elkészült, rövid peremes dolmány, úgynevezett kancamente, minőt lelki rokona, Csokonai Vitéz Mihály is viselt, azután sujtásos szűk magyar nadrág, túri süveg vagy kucsma darutollal, sarkantyús kordován esizma, fokos és makrapipa; — büszke nemzeti önérzet és gyermeketeg örömtől sugárzó arccal toppan be hozzám, s merően szemembe néz, mintha kérdeni akarná: Jól van-e így? —

És én főnöki tekintélyvel, csendes méltósággal veregettem meg a vállát.

— A suszterinasok bámulva futkároztak utánam — mondá Petőfi — de látván a fokost kezemben, nem mertek gúnyt űzni tisztos ruhámból. Egy fűzfapoéta azzal akart boszantani, hogy olyan formám van, mint a peleskei notáriusnak, vagy

valamely miskolci csizmadialegénynek. Hagyján! bánom is én! — principális urammal majd csak megfejeljük mi nemzetiségünk elhanyagolt, kopott csizmáját.

— Úgy úgy barátom — mondtam neki — mint felesküdt boldog vőlegénye a magyar múzsának, ma és holnap mutogassa, mulassa, tombolja ki magát, — majd holnapután ismét a tőkéhez ülünk, s előveszszük a dratyvát és dikieset.

Petőfi mosolyogva rohant ki dolgozószobámból s nem adta volna félvilágért, hogy tetőtől talpig magyarosan öltözködve, sétálgathat a németes főváros utcáin, mintha csak kihívó arccal kérkedni akart volna: én vagyok a Pesti Divatlap élő magyar divatképe, a bekövetkezendő nagy nemzeti átalakulás előhírnöke, prófétája. —

E népies magyar viseletben a mi jó Sándorunk mintegy félévig járt fel s alá Budapest falai közt, s habár ez hóbortosnak, az ripőknek, amaz betyárnak csúfolta őt, nem sokat törődött ezzel, s igazi magyar ruhájában a legszebb magyar költeményeket írta egymásután oly szaporán, mintha csak dolmánya újjából rázta volna ki, úgy, hogy néha 20—30 új verse közül is válogathattam a javát.

Petőfi most már mesés gyorsasággal emelkedett föl költői hivatása fényfokára, s mivel eleintén már csak hálából is az én lapomon kívül más lapba nem dolgozott, szerkesztő társaim irigyelték őt tőlem, s tért adtak közlőnyeikben minden ellene intézett megtámadásnak.

Költőnk valamint versei vizsgálóira, szabad eszméi kitörlőire, úgy félszeg bírálóira is iszonyúan

haragudott. Miért? mert az utóbbiak többnyire igaztalanok, részrehajlók s elfogultak voltak irá-nyában. Tehetsége, nagy ereje öntudatában büszke megvetéssel tekintett le rájuk, annyival inkább, mert jól tudta, hogy az ő kritikusi nagybárá áloreába bújt fiatal és öreg versírók, kik irigy szemmel nézték gyorsan kivívott népszerűsége bá-berjait, mit minden áron le akartak tépni fejéről. —

A méltatlankodás egészen felháborítá inger-
lékeny kedélye haragos tengerét; egy-egy bánta-
lom miatt olykor napokon át epekedett, gyötrődött,
sőt egy ízben sárgaságba is esett.

Sokszor eldobta a tollat s végkép föl akart
hagyni a versköltéssel, mely neki bájos illatú ró-
zsáival oly sok örömet és kéjt nyújtott, de mely-
nek sértő töviseit sehogy nem bírta, akarta eltűn-
ni.

Ily kétségbeejtő helyzetben, midőn a nyilvános-
ság terén méltán érdemlett dicséret buzdítás helyett
mindenfelől megtámadták, szolták, szapulták, kevésbé
művészek, nyersnek, póriasnak nevezték őt ama
finom salonpoéták, kik gondolataik ürességét cifra szó-
virágokkal erőködtek eltakarni, — vaj mi jól esett
zaklatott lelkének egy igazi jó barát, ki őt vigasz-
talá, bátorítá, ki őt csüggedni, kétségbeesni nem
hagyá.

És a hű pártfogó, a nyilak halálos sebzéseit elhá-
ritani törekvő védpajzs majdnem egyedül magam va-
lók. Hányszor kellett elbúsult, elkeserült lelkébe a vi-
gasztalás enyhítő s a buzdítás erősítő balzsamát
csöpögtetnem, hányszor kellett mondanom neki, hogy
ne halgasson az irigyek csaholására, ne nézzen se
jobbra, se balra, hanem csak törjön előre, — fel,
fel a csillagok honába!

És az én magánúton, utóbb nyilvánosan is történt bátorításomnak meg volt a maga jó sikere. A mi leginkább enyhíté sebzett lelke fájdalmát, a mi leginkább eloszlatá ember- és világgyűlölete sötét boruját, az volt, mikor mondtam neki, hogy a gyarló és rossz lelkű kritikusok igaztalan ítéleteit megsemmisíti a legfőbb törvényszék, a nagy olvasóközönség, a nép döntő ítélete, mely pedig határozottan ő mellette szól, fölmenti minden vád alól, egyszerre szabad lábra állítja őt, s helyette rossz szándékú, irigy üldözőit ítéli el.

Ilyeneket hallván tőlem Sándor, az eldobott tollat meg-meg csak kezébe ragadta és méltatlan bírálói dacára, minél keményebben csapdosták, annál szebb és jobb verseket írt — haragjában, vagy örömében.

Ámde ha olykor haragja villámát kritikusai közé sújthatá, már akkor megkönnyebbülve nyugodtabban érezte magát, — igen, de ebben korlátoznom kellett őt, különben indulatos természeténél fogva lapom minden számában közéjük csap s még inkább maga ellen ingerli őket... s miután jellemzőleg kimondá magáról:

A természetnek tövises
Vad virága vagyok én —

legalább nyílt sisakkal nem igen merték őt bántani. Ezért nevezték Petőfit némelyek elbizakodott, gögös paraszt poétának, s ezért akarták rá fogni azt, hogy műveire vonatkozó dicséreteimben túlzó vagyok, s mint költőt elkényeztetem, hiúvá teszem, megrontom őt.

Mennyire rontottam én meg az ő költészetét, azt a következéssel bizonyítá. S habár én Petőfit

túlzólag magasztaltam volna is, ez még semmi baj, csak szerenese; őt kit felkaroltam, testvérként magamhoz öleltem, a reá mért halálos csapások ellen férfiasan megvédeni, írói és hazafiúi kötelmem volt, mert egy, önmagával meghasonlani kezdett költői lángléleknek, a legmagyarabb népköltő széttörendő lantjának megmentése forgott itt kérdésben.

Petőfinek egyik bírálója, ki mindkettőnket nemtelen gúnynyal támadott meg, a költő halála után magába térve bűnbánólag így sóhajtott fel egy lapban, ha nem csalódom az 1855-iki Divatcsarnokban: „Bocsáss meg, oh bocsáss meg, (t. i. Petőfi szelleme bocsásson meg neki) ha azon jó szándékból, hogy magasztalóid hiúságnevelő tömjénezéseit kissé ellensúlyozzam, egy részben igaztalan tettem irántad.“

Ezen bűnbánó önvád ellenében én most már tiszta és nyugodt lelkiismerettel mondhatom el Petőfiről: „Egy igaz magyar ember sem kárhoztott, sőt bizony becsült engem a miatt, ha azon jó szándékból, hogy túlzó gyalázói, üldözői lélekölő megtámadásait, igaztalan eljárását erős karokkal ellensúlyozzam, — minden tekintetben méltányos és igazságos voltam irányában.“

Azt azonban nem lehet tagadni, hogy a kritika nyomásának jó ellenhatása is volt Petőfi költészete több oldalú s magasabb fejlődésére. A bírálat, a higadtabb ítélet, ha nem is oly mértéken, mint a közméltánylás, fölébreszté haladási dicsvágyát, kifejté a rejtett burokból költészete gazdag, változatos sokoldalúságát s talán merő ellenhatásból sokféleképp bebizonyítá előttük, hogy ő nem csak naturalista, hanem művész is tud lenni mind belsőleg, mind

külsőleg, még pedig a szó legnemesebb értelmében.

* * *

Petőfi atyja, épen mint a legnagyobb drámaköltő, Shakespeareé mészáros volt, s fia igen szerette és becsülte a jó öreget, ki csendes, nyugodt kedélye, jámbor természetével épen ellenkezője volt indulatos, szenvedélyes fiának. Ezért gyakran összeütközésbe jöttek egymással, s atyja már egészen kétségbe volt esve kalandos életű, iskoláit abban hagyott, katonává, s majd komédiássá lett fia jövője felett.

Utóbb még is mikép békültek ki egymással, azt én tölem, kinek e dologban bár közvetlenül tényező szerep jutott, talán nem lesz érdektelen meghallani.

Az 1844-ik év vége felé bekövetkező a zord téli napok, észrevettem, hogy a mi Sándorunk valami nagyban törte a fejét... s íme egyszerre ki is tört a vezűv.

Szokása ellenére honn maradt estvénkint, s jól befűttette kis szobáját, pongyolára levetkőzött, rá-rá gyújtott hosszú szárú pipájára, s egész füstfelhőt csinált maga körül, s olykor egyet kortyantva a hevítő piros borból, nyugtalanul járt fel s alá, mint egy oroszán a szűk kalitban.

Megjegyzendő, hogy szomszédos szobánk üvegajtaján át jól láthattam a mint bámulandó gyorsaság- és szabatossággal írta le a szívében s agyában fogamzott szebbnél szebb költői eszméket, érzelmeket.

„A helység kalapácsa” után ekkor

írta meg első sikerült nagyobb népies hőskölteményét, a János vitézt.

Neki mint lánglelkű rögtönzőnek csak néhány est és éjfél kellett ahhoz, mert az egyes versszakokat járás és ülés közben jó előre kifőzte agyában, s legelőször is egyszerre oly szépen írta le az egész nagy hosszú költeményt, hogy abban egyetlen egy törlést vagy csak betűváltoztatást sem lehetett találni; míg például Vörösmartynak minden első kézírata tele volt törlésekkel, javításokkal. — Igen sajnálom, hogy e szép, tiszta kéziratot, mint nagybecsű ereklyét nem őriztem meg az utókor számára.

Midőn már készen volt művével, sorra járta a kiadó-könyvvereseket, de egyik sem akart és mert vállalkozni e becses mű kiadására, mi fölötte leverőleg hatott rá.

Látva homlokán a bánat és csiüggedés föllegét, kérdeztem tőle annak okát.

— Nem rég írtam egy nagyobb költeményt — mondá ő — kínáltam már főnek-fának, s a sok könyvveres közül egyik sem akarja kiadni, pedig már Vörösmarty is ajánlotta nekik.

— Szeretném látni ezt a kéziratot, — mondam én — s azonnal átadta nekem olvasás végett, s csakhamar lemorzsaltam én a Kukorica Janesit, még akkor az volt a címe, utóbb én kereszteltem János vitézzé.

A maga nemében ily eredeti, jó ízű népregét soha nem olvastam még, s mindjárt mondtam Sándornak, hogy bolond gombát ettek azok a könyvveresek, ha még ily érdekes, mulattató olvasmányt sem akarnak kiadni. — Én nem értek a könyvek eladásához, de azért még is ki merném azt

adni saját költségemen. — Mennyi díjat kért tőlük kéziratáért.

— Eleinte 100 forintot, de látva, hogy ezt sokalják, utóbb már 50 forintért is od'adtam volna. —

— Gyalázatos dolog! — Tudja mit Sándor barátom, szégyenítsük meg a fukar és félénk könyv-árusokat; — ha mindjárt belebukom is, én megadom Önnek kéziratáért a kívánt 100 forintot.

— Talán csak tréfálni akar velem?

— Nem biz én. Kukorica Janesi kézirata az enyém, ez pedig a szerzőé, s eszerében egy 100-as bankót nyomtam a markába.

— Tyhű! — teringettét! — kiálta fel Petőfi örömtől sugárzó arccal. Most már úr vagyok! — soha életemben nem volt még 100 forintom! (mert a nemzeti kör csak 80 forinttal díjazta összes versei első kiadását.)

— Használja fel okosan, — mondtam én.

— Majd tudom én mit csinálok ő kelmivel.

Ezzel kirohant szobámból s ismerve külön természetét, azt hívé, hogy egy pár estve eldorbézolja azt barátival, kik titkon csodálták, de irigyelték is, — vagy hogy könnyelműen szétajándékozza azt.

Néhány nap mulva kérdezém: van-e még valami a 100 forintból?

— Van annak a ki meg nem iszsza, — mondá ő — mind megvan, s kihúzta tárcájából a százast, meg van már ennek a maga helye.

Nem tudtam elgondolni: mire szánta a pénzt, mire akarja azt fordítani.

Másnap estve valami dolgot akarván reá bízni,

szobájába léptem, s helyette kit találok ott? — Egy szelid arcú, köpcös magyar embert kék ujjasban, kék magyar nadrágban, s egy, már szintén éltesebb korú asszonyt, fején fekete selyem kendővel.

A mint beléptem, felkeltek ülőhelyökből, s igen nyájasan, s nagy tisztelettel üdvözöltek.

— Bocsánatot kérünk a teens úrtól, mi bizony vidékről, Dunavecséről jöttünk fel Pestre, s azt a rossz fiúkat, Sándort keressük.

— Ah, tehát az én segédem, Petőfi szüleit van szerencsém Önökben tisztelhetni; tessék csak helyet foglalni, mindjárt itthon lesz, már rég elment, nem maradhat ki sokáig.

Alig bírtam őket leültetni oly zavarban voltak, talán azért, mivel nem egészen úrias, s fővárosias ruhát viseltek, s engem valami nagy tudós-nak, mint ujságíró-t valami felsőbb lénynek tartottak.

Némi szóváltás után egyszerre ott terem a mi Sándorunk, s egész elragadtatással borult rég nem látott s várva várt szülei keblére, kik meglátva fiúkat a csinos magyar ruhában, könnyezve ölelték őt magukhoz.

Nem akarván a családi érzelmek bizalmas ömledését zavarni, magukra hagytam őket.

Midőn már jól kibeszélték egymásnak szívök legbensőbb érzelmeit, titkait, ismét közējök mentem, s kisírt szemeikből a megkönnyebbülés, a kölesönös kibékülés, engesztelődés, teljes megnyugvás „borúra derűt“ hirdető szivárványát láttam felívelődni.

— Íme kedves szüleim, — szólt Petőfi rám mutatva — itt a főnököm, az a becsületes magyar ember, ki midőn a gazdag, német kiadók, hidegen, szívtelenül visszautasították nagy munkámat, s még

csak 50 forint díjazásra sem méltatták azt, ő 100 forintot ajánlott azért. Ámde nekem ebből egy fillér sem kell, én nem szorultam arra, mert hosszas nyomorgásom, nélkülözéseim után itt mindennel bőven el vagyok látva, s költeni való pénzem is van elég. — Nagyobb szüksége van erre az én jó atyámnak, ki egykor tehetős gazda volt, de kit a rossz emberek, mint könnyen hívőt és jószívűt minden vagyonából kipusztítottak. Én kedves szüleimnek sok gondot, sok bajt okoztam, s igen sokkal tartozom. Örülök, hogy nagyobb keresményem átadásával csak némileg is leróhatom hálás fiúi tartozásomat.

Ezen, megilletődéssel előadott szavakra a szülék ismét elérzékenyültek, s elfogódásuk miatt nem is tudtak szólani.

— No lám kedves jó uram bátyám — szoltam a megindult atyához, — most már nem mondhatja többé, hogy rossz fia van.

— A jó isten áldja meg azt, ki emberré tette fiunkat.

— Áldja meg az isten! viszhangozá a jó anya.

Ez volt talán Petőfi családi életének legszebb, legköltőibb, legmeghatóbb jelenete, s én is boldognak éreztem magamat, hogy azt előidézni segíthetém.

Petőfi testvére, Pista többször meglátogatta Sándort és pitykés dolmányában sok szép dolgot beszélt neki a Kúnság villámgyorsaságú paripáiról. Ebbe a fiúba is nagyon jó vér szorult, nyalka és daliás legény volt, csinos népdalokat tudott írni, s a dicsőült József nádor félszázados ünnepe alkalmával jászberényi lóversenyen pályadíjat nyert mokány paripáján.

Petőfi testvére, — Istvánhoz, — ki most Békésmegyében a csáki puztán mint gazdatiszt foglalkozik — a múlt év végén felhívást intéztem: lenne szíves Sándor bátyja gyermekkori életéből számomra adatokat küldeni; a következő igen érdekes s az egész Petőficsalád multjára újabb fényt derítő levelet írta hozzám, a dicsőült bátyja kéziratához tökéletesen hasonló betűkkel, könnyedén oda dobott merész vonásokkal:

Igen tisztelt Váhot úr!

Hozzám intézett nagyrabecsült soraira válaszolva kijelentem a feletti sajnálatomat, miszerint kívánságának legjobb szándékom mellett sem tehetek eleget, mert kötelesség parancsolta foglalkozásom nem igen enged időt, hogy a már messze mögöttem fekvő multba, a letarolt virányba az emlékezet fonalán mulathassak, s ha olykor olykor gondolatomban oda tévedek — mint a halottak látogatója — a jelölt és jelöletlen sírhantoknál: zokogva áldó szavam s forró könnyeimnél egyebem nincsen, mit kedveseimnek emlékére szentelhetek.

Bátyám gyermekora csendes volt, s midőn ifjú lett, távol a szülői háztól azon körben, melyben élt, mások tudnak róla beszélni, s beszéltek is eleget, talán a kelleténél is többet.

A mit csekélységemről bátyám életrajzában említ, az áll, hogy „jó vér szorult belém“ s még ma is az kering ereimben, ezen állítást pirulás nélkül fogadom el, de a nyalka és daliasság helyett beérem a vidor és életkedvűséggel. A jászberényi félszázados örömmünnepély lóversenyén

nyertes voltam, de nem saját, hanem egy kis kúnszentmiklósi banderista barátom lován, melyet — saját lovamnál gyorsabb lévén, — lovagoltam nyereg nélkül, — szőrén, barátságból.

Verseket is írtam, melyek közül bátyám életében néhány a forradalomban, s egy pár az 50-es években a Vasárnapi Ujság s a Hölgyfutárban jelentek meg.

17 év óta az eke szarvához szegődvén, miveltem a haza földjét, melyért annak idejében harcoltam s 4 évi sáncefogságot szenvedtem. Nem panaszképen említem ezeket, sőt inkább csak azért, mert egyedüli fénypontjai életemnek.

Atyánk Pesten 1844. március 20-ika körül, midőn bátyám az erdélyi s én a tiszavidéki táborban voltunk, s jó anyánk 1849. május 18-án szintén Pesten, midőn Budavárát ostromolták, hűnytak el. Május 21-én, a budai vár bevétele nek reggelén találkoztam utoljára bátyámmal, a vár alatt a Duna partján öleltük egymás utoljára! — Az nap indult Pestről Erdélybe. A gondviselés magához vette szülőinket, mert a bekövetkezett katastrófa úgy is megfosztotta volna őket gyámoló fiaitól.

Bátyám elesett a harc terén, reám pedig a katonasághoz besorozás, s később a börtön várt, s csak 1857-ben szabadultam meg... stb.

Cs á k ó, december 17-én 1874

őszinte tisztelője

P e t ő f i I s t v á n.

*

*

*

A kritikára oly érzékeny költőnket az 1845-ik év elején, midőn előfizetőink száma majdnem 1500-zal szaporodott s felülmulta a 3000-et, mi vállvetve történt erélyes közreműködésünk eredménye volt, én magam figyelmeztettem arra, hogy azért támadják meg s rágalmazzák minden felől, mert kizárólag az én lapomba dolgozik, s tanácsolám neki, hogy írjon az én lapomon kívül más lapokba is.

Láthatá ebből azt, hogy én nem egyedárusi önérdékből, hanem tiszta egyszerűetből karoltam őt fel s viszont ő is, nem csupán az okból, mert anyagiilag jobb sorsba helyeztem, de mivel Pesti Divatlapom szabad szellemét, tiszta nemzeti irányát szíve mélyéből szerette, becsülte, minden erejét lapom emelésére fordítá.

Tanácsom folytán egyszerre csak kapja magát beköszönt majd minden lapnál, hol az előbb legkeményebben sújtották, még a Honderűnél is, melynek főúrias szellemét, külföldies irányát halálba gyűlölé.

S íme az őt most már tárt karokkal fogadott szerkesztő urak által büntetésül aranyakkal fizetteti magát, még gyöngébb verseit is, s boszúból és gúnyból megadóztatja, hunnyáskodó, hízalgő barátaiivá, túlzó diesérőivé alázza le, talpa alá szegi, megtapossa s arcul csapja legnagyobb elleneit.

Borzasztó egy fordulat, mely csak egy oly geniális kölönctől várható, mint milyen a mi Sándorunk volt. Máskép nem is lehetne megmagyarázni, hogy hát, mi végből csapott fel még oly zászló alá is, melynek színe az ő elveivel soha meg nem egyezett, sőt merőben, homlokegyenest ellenkezett. —

Azért midőn egy ízben tréfából szemére lobbantam, hogy hűtelen lett hozzám, s jelleméhez nem illő oly lapokba dolgoznia, hol oly gyalázatosan piszkolták, s hol az ő meggyőződésének épen ellenkezőjét hirdetik, kissé elszégyelte magát, és szidni, káromolni kezdte az egész cudar világot.

Végre már az is boszantá őt, hogy nagyon is sokan magasztalják, s épen oly írók, kiket nem tudott szeretni és becsülni.

Petőfi ereje, tehetsége törhetlen érzetében nem lehetett irigy; a kiben a költészetre hivatást vett észre, mindazt testvérileg pártolta, gyöngéden ápolgatta, s nem egynek hiányos alakú, de jó eszmét tartalmazó versét szépen átdolgozta, élvezhetővé tette.

Ezért én a lapomba adott versek bírálatát egészen rá bízam; s minthogy ez időben sok versíró kopogtatott be nálam, ő mint versítészi teljhatalmú megbízottam, valódi villámhárító volt rám nézve, és szigorú ítéletei által több ellenséget, mint barátot szerzett magának.

Olykor azonban az egyéni rokon- vagy ellenszenv még is uralmat vőn rajta. Például a szép tehetségű Spetyko Gáspárt — csupán neve miatt nem szerette, s én azzal segitettem a bajon, hogy Spetykóból Avarrá kereszteltem őt, mi pedig még pogányabb dolog volt.

Petőfi csak két évvel volt fiatalabb nálamnál, de azért míg mint segéd működött nálam, bizalmasabb baráti viszony nem fejlődött ki köztünk, miután én az öregebb írók- és színészekkel, ő pedig a fiatalabbakkal szeretett társalogni, kik közt ott-honosabban érezte magát. Ezeknek ő majd minden újabb versét elszavalta könyv nélkül, s nem emlék-

szem, hogy valaha más költő verseiből is szavalt volna, mit én nem annyira önzése- vagy önhittségének mint inkább kifogyhatlan eszmegazdagságának és rögtönző lángeszének tulajdonítok. Ő mint kincses ember nem szorult arra, hogy mástól kérjen valamit kölcsön.

Petőfinek sajátosságai közé tartozott az, hogy a magyaron kívül semmi más nyelven nem tudott jól, folyékonyan és szabatosan beszélni bár németből, angolból és franciából könnyen és esinosan fordított.

A Csokonai-féle kancamentét és szűk magyar nadrágot csak félévig viselte, azután pantalonban járt. A pitykés kék dolmány veres hajtókával s a habos selyem fekete atilla kedvenc viselete volt, de végre is legjobban érezte magát a veres zsinóros barna honvédruhában, melyhez nyakravalót nem akart viselni, s e miatt kemény összeütközése volt a jó öreg Mészárossal.

Felborzalt hajának minden szála egy-egy égrekiáltó nagy költői gondolatának képviselője volt, s vékony kis bajsza s hegyes napoleoni ajkszakállal vadul villogó szemeivel és halvány barna arca haragos vonásaival kihívó tekintetével, sajátosságos öszhangzásban állt.

Petőfi testben szikár, de izmos, edzett idegzetű, a katonai és vándorszínészi élet szigorú iskolájában megkeményedett, eleven, erőteljes fiatal férfiú volt; karddal vívni és célba löni jól tudott.

A színpad és színészi kalandoros élet több ideig kedvenc és gyötrő rögeszméje volt költőnknek, ki azt képzelte, hogy színészi tehetséggel és hivatással bír. E képzelődésből végre még is kiábrándult. — Szigligeti „Szökött katoná” című

népszínművében mint Gémesy nótárius vendégszerepelt a nemzeti színpadon; s bár kiléptekor az ifjúság nagyon megtapsolta, egyhangú, hideg játékkal nem bírt tetszést aratni, és többé nem lépett föl a színpadon.

A színmű- és regényírást is hasztalan kísérté meg. „Tigris és hiéna“ című történeti színműve nem egyéb, mint a francia regényes iskola sikertelen utánzása. Mint ismert költőnk művét akarták azt adni a nemzeti színpadon, de midőn próbát tartottak belőle, midőn a színészek bizarr szerepeik, párbeszédek fölött gúnyosan nevettek, Petőfi oly dühbe jött, hogy színműve kéziratát a sugó kezéből kikapta s úzzal elrohant.

A „Hóhér kötele“ című vad regényét is csak mint curiosumot vette és olvasta a nagy közönség. A legkegyelmesebb magyar cenzor, a jó öreg Reseta azt ajánlá neki, hogy ha regényét ki nem adja a könyvtáros által immár megajánlott írói díjat a maga erszényéből fizeti meg. — De ő nem állott el. —

Írt ő egy népszínművet is Zöld Marci cím alatt, mely sokkal jobb volt mint történeti színműve. Ezen kéziratát az általam kiadott Nemzeti színműtár számára én szereztem meg tőle, de csakhamar visszakérte javítás végett, és szeszélye pillanatában megsemmíté azt. — —

„Pedig Zöld Marci, mint lovagias jellemű magyar betyárt igen szép színben tünteté föl, a mint a hortobágyi pusztán egy gögös főúr négylovas fogatát megállítá, s a helyett, hogy a halálra ijedteket kirabolta volna, — csupán egy csókot kért leányától, ki élők megmentéséért, de talán különben is vonakodás nélkül megadta azt a puszták nyalka fiának.

1847-ben, midőn sok ideig betiltva volt Z á c s n e m z e t s é g című szomorújátékomat nagy sikerrel előadták, én mint szerző Petőfit a legelső baloldali földszinti páholyba ültetém, és ő, ki egykor ugyancsak a nemzeti színházban, mint asztal és szék ki s behordó, mint a színészek inasa foglalkozott, most nagy büszkén s fitymálva nézte le páholyából mind a színészeket, mind a közönséget, s különösen elnémitott kritikussait. S mikor már engem a meghatott közönség egymás után több ízben megtapsolt, kihívott, Petőfi, nem hiszem, hogy művem sikerét irigyelve, hanem inkább boszankodva a közönségnek hódoló gyakori megjelenésem fölött, a páholyból rám öltögette nyelvét, mi mint illetlen tréfa, megvallom, némi zavarba hozott.

Mind a mellett, hogy én mint lapszerkesztő semmiféle fensőbbbségi nyomást nem éreztettem Petőfi-, mint segédemmel, s jól találta magát oldalamon, és lapom tiszta magyar világában; de az alárendeltség, a sajtóhibák javítása, a fordítás gépies munkája még sem volt inyére s e mellett a nagyvárosi élet gőzköre is fojtogatólag hatott reá.

Ezért írta azt lapomba :

Eddig Thália papja voltam,
Most szerkesztősegéd leszek,
Isten hozzád regényes élet,
Kalandok, isten veletek.

Ki egy országon átfuték,
Most egy kis szobában ülhetek,
De nem tart ez sokáig,
Így biztat a remény,
Mint voltam eddig
Újra esavargó leszek én.

És valóban az én jó segédem alig várta a pillanatot, midőn majd valahára egészen függetlenné, egyedül a maga urává, istenévé teheti magát.

Mikor már nálam annyira vitte a dolgát, hogy nem ő volt kénytelen keresni műveinek kiadót, hanem maguk a kiadók és szerkesztők keresve keresték őt és szerencsésnek tartá magát mindaz, ki kaphatott tőle valamit, gondolta magában, most már nagyobb úr vagyok, mint bármely szerkesztő, ki ha ezekkel bírna, még sem élhet baj, gond és vesződség nélkül.

Petőfi nem mondott föl nekem, sőt én magam bocsátám őt szabad szárnyra, magam szabadítám őt fel a segédszerkesztői állomás lekötve tartó bilincseiből.

Ugyanis dicsőült barátunk, Kazinczy Gábor, ki a régibb s fiatalabb írókat és színészeket legjobban tudta maga körül összpontosítani, és szelleműs társalgása-, lángesze-, roppant olvasottsága- és gyönyörű szónoki előadásánál fogva valódi éltető lelke volt az ily társasköröknek, az 1845-ik évtavasán fővárosunkba érkezvén, a vadászkiürthöz címzett híres fogadóba szállott, s mi seregestül tettünk nála látogatásokat. —

Többek közt szóba jött egy estve illatos bor, thea és dohányfüst mellett jeles költőnk, Tompa Mihály, ki akkor Gömörmegyében Bején volt református lelkész, — mennyire szeretné Petőfit közelebbről ismerni, színről színre látni, ölelni, összevissza csókolni.

Petőfi is köztünk mélézgatván ekkor, meghalotta a szép szót, ő is kifejezte hasonló hővágyát mielőbb megismerkedni Tompával, Arany-

nyal s egyéb vidéken lakó jeles magyar költőkkel.

Kazinczy Gábor olajat öntött a tűzre, buzdította Petőfit, hogy hagyja itt ezt a nagy német várost, ránduljon ki a magyar vidék szabadabb levegőjére; — lépje meg Tompát Bején, útközben Kerényit se kerülje ki Eperjesen, látogassa meg Arany Jánost Szalontán, hol akkor mint városi aljegyző kereste kenyerét.

Petőfi eleintén szabadkozott, hogy ő mint segédem le van kötve, nem hagyhatja el a fővárost, nem hagyhatja el a Pesti Divatlapot, melynek oly sokkal tartozik.

— Ejh Sándor pajtás — mondtam neki — mi eleget tettünk már egymásért, — te voltál az én pacsirtám, most már szabad szárnyra bocsátalak; tavasz van, repülj el, megtollasodott szárnyaidon és szep dalaiddal zeng be az egész magyar hazát. Eredj látogasd meg a te lánglelkű költői-rokonaidat!

Petőfi most már teljes függetlensége magasztos önérzetében egészen el volt ragadtatva... megölelt, s megcsókolt... ekkor ittuk meg a barátság társ poharát.

Ez volt az ő felszabadulásának ünnepe.

El is rohant ő vidékre, hová már a hír és dicsőség szele előre elvitte jó nevét, egyenesen Tompához ment, s ez első találkozásuk a legkedélyesebb, legboldogítóbb barátkozás volt.

Ő már előbb ezt írta Tompának:

„Haszontalan világ ez a mai,
Egyáltalában nem tetszik nékem,
Jőjjünk csak mi össze majd az égben,
Örömkönyeket sír Csokonai.“

Petőfinek az egész utazása mindenfelé valódi diadalmenet vala.

Gömörmegyében táblabírónak nevezték ki, mire ő, noha a címvágy legkevésbé sem bántá, nagyon büszke volt, — lehetett is, mert akkor a táblabírói cím azonos volt a tősgyökeres tiszta magyarsággal, a romlatlan patriarchális magyar élet képviselőjével.

Tompával Eperjesre is elutaztak, hol Petőfit a város kies környékének látása annyira elbájolá, hogy költői versenyre hívta fel Tompát és Kerényit, s mindhárman gyönyörűen megénekeltek egy magános erdei lakot s festői szépségű tájkát.

Általán véve Petőfinek ezen költői kéjutazása, mely a szerelem rózsaláncai helyett a kedélyes barátság acélkapesaival csatolta őt több nemes kebelhez, szülője lett agyában sok nagy, szép és új eszmének, és szívében sok dicső, magasztos érzelmeknek, mely egészséges, üde forrásból ismét a legszebb költemények folyama áradozott elő.

Megelőzőleg az 1848-iki nagy világmozgalmat, 1847-ben szintén egy kis, s nem épen veszélyes forradalom ütött ki a magyar irodalomban.

Leginkább Petőfi izgatására 10 tehetséges fiatal magyar költő összeesküdött ellenünk, kiadók és szerkesztők ellen oly célból, hogy ők nem szorulva senki gyámságára, műveiket egy önálló folyóiratban fogják közzé tenni, s a vállalat tiszta jövődelmében egyenlően osztozandnak a helyett, hogy a gazdagnak képzelt lapszerkesztőket s a valóban meggazdagodott könyvárus-kiadókat boldogítanak.

Ezen irodalmi társulás, szövetkezés, munkabeszüntetés valódi irodalmi strike akart lenni,

de nem oly könnyen vala az kivihető, mint ők képzelték.

Az így fellázadt tízek nyilatkoktak, hogy ők 1847-iki július, tehát az új második félévtől kezdve semmiféle hazai lapban és folyóiratban dolgozni nem fognak, — s ez által az annyira irigyelt sorsú magyar szépirodalmi lapszerkesztőket vélték sorra megbuktatni.

— Meg kell tréfálnom ezen hűtelen, pártos, de azért bolondos jó fiúkat, — gondolám magamban — majd mindeniknek van nálam már előre díjazott, kifizetett munkája, s az irodalom jó rendjét felforgatni törekvő tervök kijátszása, s ünnepélyesen tett fogadásuk megghiúsítása végett, ki fogom azokat adni lapom júliusi számaiban, mikorra már az ő minket tönkre teendő visszavonulásuk és országvilágra szóló egyesülésök határideje beállott.

A tízek közül ötnek, s így a klubb felének adtam ki egyszerre munkáit lapom júliusi első számában, s bár ezen ártatlan államesínyt kívülök talán ki sem vette volna észre s tartandá valami nagyfontosságú dolognak, egy kettő a tízek közül, de különösen Petőfi iszonyú dühbe jött ezen, compromittálásnak vett tréfa miatt.

Volt lótás-futás, gyűlésezés, míg végre abban állapodtak meg, — hogy a tízek nevében Petőfi fog nyilatkozni lapomban.

És ő személyesen hozta el nekem a nyilatkozatot azon követeléssel, hogy azt lapom legközelebbi számában közöljem. —

Olvasom — s azonnal rá ismertem, hogy a fogalmazás Petőfitől ered. Oly durva, oly mélyen sérteni akaró kifejezésekkel volt ezen nyilatkozat

megrakva, hogy többé magam sem vettem tréfának a dolgot, hanem az én jó fiamat, mint túlindulatos és rajtam a leghálátlanabb méltatlanságot elkövetni akaró író és embert, az ő megtámadásához illő kiméletlenséggel lehordtam s goromba nyilatkozatával együtt elutasítám.

Petőfi ez által sértve, megalázva érezvén büszkeségét, ... párbajjal fenyegetett s én kinevettem őt, valamint a világ kinevetett volna engem, ha én vele mint fiammal vagy inkább testvéremmel párbajt vívok. Elég volt csak úgy szóval megverekednünk, — ez is nagyon fájt nekem, — s később a higgadt megfontolás nyugodtabb percében neki még jobban fájhatott.

És a tizek egyesülése, önálló irodalmi működése, nem bírván valódi szilárd alappal, soha nem jött létre, s hirtelen fellobbant szalmatüzként enyészett el.

Petőfi belátta azt, hogy engem méltatlanul sértett, s a 48-as márciusi napokban, a kiengesztelődés jobbját nyújtá nekem, mit én a legjobb indulattal fogadtam.

Petőfi élt, halt a barátság-, szerelem- és szabadságért.

Tompa Mihály- és Liszniai Kálmánban a meleg érzelmű, őszinte, indulatos; Arany Jánosban, testvérem Vahot Sándorban és Kerényi Frigyesben a csendes természetű, szelid jó barátokat szerette. A két utóbbi politikai eseményeink folytán megőrült, s ő maga is a szabadsághare áldozata lett.

Szerencsétlen testvérbátyám Sándorhoz hő vonzalommal ragaszkodott, pedig egészen ellenkező

természetők volt, s mint költők is különböző úton jártak.

Testvérem Petőfit már az 1843-iki pozsonyi országgyűlésen ismerte, s mint nyomorral küzdött fiatal költőt anyagilag is segélyezte. —

Valamint a fővárosi élet simító varázsa, úgy testvérem, Sándor finom aesthetikai ízlése, magasabb gondolatokat ébresztő társalgása, nagy befolyással volt arra, hogy Petőfi költészete nemesüljön, verse-lése szabatosabb művészeti formát öltson.

Petőfi a vele egykorú magyar költők közt kit sem szeretett annyira, mint Jókai Mórt. — Még mint szerkesztő-segédem, ő ismerteté meg, illetőleg ő mutatta be Jókait, mint regényíró a Pesti Divat-lapban. —

— Van nekem egy jó barátom — mondá Sándor — még most nem ismeri a világ, de fogadni mernék bármiben, hogy pár év múlva ő lesz a leghíresebb magyar regényíró.

— Kiváncsi vagyok reá: ki lehet ő?

— Verset már írt lapunkba, álnév alatt — mondá ő — de egészen más az ő költői hivatása. Első regényéből majd nem sokára mutatványt köz-lünk a Divatlapban.

Jókairól volt a szó, ki 1845-ben Petőfi buzdi-tására „Hét kö z n a p o k“ című regényéből csak-ugyan közölt lapomban mutatványt, mely valóban mindenki figyelmét magára vonta, mely mindenkit meglepett.

Általán véve Petőfi a legbuzgóbb pártfogója, ügyvéde s bátorítója volt Jókainak, ki „Az én k o r t á r s a i m“ című emlékiratában így nyilatko-zott: „Vahot lapjában is volt egy pár apróbb mű-

vem közölve, mikor még névtelen, ismeretlen író voltam s azért neki hálával tartozom...“

Soha sem tudom feledni azon jelenetet, midőn Petőfi annyira pártolt barátját, egykori iskolatársát bemutatta nálam. Mint mikor a vad vihar egy fejledező szelid virágot sodor magával, Petőfi oly robajjal vezette be hozzám az ő szende arcú, szerény, mondhatni szemérmes magaviseletű szőke barátját, mint az ő szenvedélyes indulatos természete tökéletes ellentétét.

Petőfi, barátjának egy beszélyét akarván lapom számára illő díjért elszerezni, szemtől szemben a legnagyobb díszetekkel halmozta el őt előttem, mi Jókait zavarba hozta, pirulásra készíté.

Jókai mint kezdő író restelt volna művéért díjat kérni, de felnyilt szemű barátja, hathatós szószólója lévén, most másodízben is ki volt eszközölve a honorárium.

Később a két jó barát bizonyos gyöngéd érzelmi viszony miatt, melybe Petőfinek nem lett volna szabad avatkoznia, meghasonlott egymással, — utóbb azonban még is kibékültek.

Petőfinek a színészek közt kevés jó barátja volt. A nemzeti színház tagjai közül legjobban szerette és becsülte Egressy Gábort, kit egy, a színészet mulandóságára vonatkozó, mély szellemű költeményben meg is énekelt, ... a komikusok közt legjobban kedvelte Megyeri bámulatos alakító tehetségét.

A festészek közt legjobb barátja volt Orlai Petrics Soma, ki őt műveivel meg is örökíté.

Zenészeink, zeneszerzőink közt legjobban szerette, a classikus, fellengző magyar zene egyik fő-

teremtőjét, Rózsavölgyit, a mi kedves Márkus bácsinkat, ki gyakran játszott házamnál, s ki geniális művei előadásával egészen elbűvölte Petőfi lelkét, — úgy, hogy meg is énekelte őt.

Petőfi igen szerelmes természetű ember volt, s bár a nők körüli finomabb udvarlás bűbajos mesterségét nem igen érté, még is azt képzelte, hogy minden hölgy, kibe ő mint hirre kapott jeles költő, szerelmes lett, kell hogy viszonzza érzelmét, rokonszenvét. Petőfi e tekintetben leginkább csalódott, de azért az ámulat, a képzelődés még is boldoggá, olykor azonban boldogtalanná is tette őt. —

Első mélyebb szerelmének tárgya imádott bálványa, Etelka, Sándor bátyám szintén költői kedélyű nejének fiatal nővére, egy szép és szende magaviseletű hölgy vala, ki gyermeteg ártatlanságában alig gondolt még a szerelemre, annál kevésbé a mi marcona külsejű Sándorunk titkos, néma, de fellengző szerelmére, ki ennek ábrándos sohajai, sovár pillantásaira legföljebb csak mosolyogni tudott.

Költőnk ezen titkos vonzalmát csak a kis leány váratlan kora halála után nyilvánítá az egész világ előtt, s elfojtott indulatának ez első rohama vezúvként tört ki keble mélyéből. Ekkor írta ő „Cziprus lombok Etelka sírján“ című nagybecsű költeményfüzérét, melyben az észményi szerelem mélyebb érzelmei magasztos költői eszmékkel párosulnak. —

Költőnk az én testvérem által ismerte meg Etelkét, kibe hogy mennyire szerelmes volt, bizonyítja azon körülmény, minél fogva képzelt kedvese sírját gyakran meglátogatá s könyűivel öntöze.

Eszményképe sokáig lebegett lelke előtt, s a búbanat és világgyűlölet gyászos fátyolát borítá szívére, s ez állapotban írta meg „Felhők“ című versfüzérét, mely Byron mély s nagyszerű lángeszmeivel s Rembrand sötét képeivel versenyez.

Ámde az idő a mi költőnk nem épen halálosan veszélyes szívsebét is begyógyítá. A Cziprus-lombok búskomor írója egy szép reggelen vidám arccal köszöntött be hozzám, s nagy tüzzel kezdett beszélni egy gyönyörű hölgyről, ki őt a mult esti házi mulatságban vonzó kellemeivel s különösen lelkesült lengyel táncával egészen elbűvölte.

Miután az élő nőt is bajos dolog nekünk változékony természetű férfiaknak állandóan szeretni, mennyivel kevésbbé a halottat! — Előre tudtam, hogy ő is úgy fog járni, mint sok más ember fia, t. i. elvesztett ideálja helyett egy újat, az előbbinél szebbet vagy szellemdúsabbat keres.

A mi Sándorunk annyira belebolondult ezen lengyelt táncoló nőbe, hogy ő, ki azelőtt talán soha életében nem táncolt, némi lengyeles tempókban nagy ügyetlenül ugrálni kezdett szobámban, s engem mint ismert táncost, kiről még Jókai is azt írta, hogy annak idejében délceg mazur-táncos voltam, titkolózva arra szólított fel, hogy tanítanám őt be a lengyel táncra.

Még ily bizalmas soha sem volt irányomban, és én oly goromba valék irányában, a helyett, hogy szépen megtanítottam volna a lengyel táncra, szemtől szembe kinevettem őt, mint a szerelem bolondját.

Azután meg beleszeretett egy gazdag bankár szép leányába, s a nélkül, hogy ezzel beszélt volna

valaha az életben, atyjához ment, s megkérte tőle bájos leánya kezét. A bankár művelt és hazafias szellemű ember lévén, nyájasan fogadta a verseiből jól ismert, s nagyrabecsült magyar népköltőt, s azt tanácsolá neki, hogy előbb valamely család által ismertesse meg személyét leányával, ki ha megszereti őt, nem fogja ellenezni egybekelésöket. Ámde a mi szeszélyes költőnk, ki elég bátor volt szelleme gazdag kincsét mérlegbe vetni az anyagival, hosszas és kétes kimenetű dolognak tartá ezt, s jobbnak látta a szerény visszavonulást.

Később a művelt Mednynászký Bertába lett szerelmes, kinek, a fővároshoz közel, Gödöllőn lakván, többször kiment látogatására, s élvezetes órákat töltöttek együtt. — Berta Petőfit, mint költőt igen kedvelte, becsülte, azonban szerelmi indulatát nem viszonzá, bár ő, ki költői egyéniségét az emberivel gyakran összetéveszté, s ki szerelem dolgában különös önhittséggel volt eltelve, kétségkívül az ellenkezőt képzelé.

Ezen ábrándos képzelődése hozta létre a *S z e r e l e m g y ö n g y e i*t, mikben már az érzelem üdéségének harmata helyett az öntudatos és számító szerelem száraz himporát lehet fölismerni.

Mint már fölebb jelezve volt, 1845-től 48-ig tehát 3 éven át nem úgy mint csavargó, hanem mint vándordalnok, igazi magyar troubadour járta és zengette ő be a haza nagy részét, a délibábos alföld végtelen rónáit, a vadregényes tájakkal bíró magyar felföld kiesebb helyeit, míg végre egy ponton, a Szatmármegyében álló történeti hírhirdő várában találta fel földi mennyországát, szerelmi vágyai és tudve tetőpontját, ... Szendrei Juliá-

ban, ki nemesak kellem- de szellemdús, fenkölt
érzelmű hölgy, maga is valódi költői tehetséggel
bíró nő vala.

Két ily költői lélek találkozása, rokonszenves
egybeolvadása, minden boldogságot, gyönyört és
kéjmámort felülhaladó ritka, játszi tünemény, —
melynek nem szabad sokáig tartani, különben el-
veszti bűbáját, s megöli élvezőit. —

Ha honunk, különösen Zalamegye egyik fő-
büszkesége, kitünő csillaga, Kisfaludy Sándor szeb-
ben énekelte meg Himfyjében a boldogtalan, mint
a boldog szerelmet, — Petőfiről az ellenkezőt lehet
mondani. Az utóbbi az ő boldog szerelmét énekelte
meg legmagasabb költői ihlettel, legmelegebb ben-
sőséggel, — s Julia valóban büszke lehetett az ő
Romeójára, mert nálánál szebben megénekelve,
megdicsőítve még aligha volt nő e világon.

II.

Petőfi a szabadságharcban.

Dacára annak, hogy Julia szülei ellenezték a költővel való egybekelését, — ő neki adta kezét, mi Petőfit fölötté büszkévé, végtelen boldoggá tette.

Ámde a mi költőnk szerelmi és családi boldogságát, minél nagyobb földi jót kívánni nem lehet, tetőfokát elért üdve édenét csakhamar fel-dulta, semmivé tette imádott hazája, a magyar nép, magyar szabadság iránti határtalan szeretete, mely nála még a szenvedélyes szerelmi és családi szerelmet is háttérbe szorítja.

* * *

Az 1848-iki párisi forradalom megrendíté egész Európát, s kiválóan hazánk államszerkezetét. A magyar országgyűlés Pozsonyban éppen akkor javában működött, az ellenzék Batthyány és Kossuth vezérlete alatt. Az utóbbi azonnal egy korszerű,

demokratikus elemű új alkotmány tervét tette közzé, mely ellenzés nélkül el lőn fogadva, s Batthyány megalakítá az első magyar felelős miniszteriumot.

Mi akkor Pozsonyban és Bécsben történt, annak csupán viszhangja volt az úgynevezett pesti márciusi forradalom, melynek élén Petőfi állt nem mint politikus, hanem mint költő és rajongó szabadsághős.

Mint 28 éves fiatal férfiú magam is részt vettem e mozgalomban a nélkül, hogy igénytelen közreműködésemnek valami különös jelentőséget tulajdonítottam volna.

Március 15-én, midőn Landerer hatvani-utcai nyomdájában Petőfi, Jókai, Vasváry vezérlete alatt a 12 pontot előleges cenzurái vizsgálat nélkül ki nyomatták, s ez által a sajtó tetteleg fel lőn szabadítva, Petőfi többed magával hozzám is beköszöntött azt kívánva, hogy hirdessem ki lapomban a sajtószabadság tetteleges kivívását.

Ki is hirdetem én, sőt azonnal élni kezdtem azzal, lapomat nem küldtem többé cenzurába, és valamivel később a Pesti Divatlap mellett, mely legújabb divatviseletül a honvéd-egyenruhát jelölte ki, a harcra buzdító Nemzetőr című lapot indítám meg felsőbb engedély és biztosíték, cautio nélkül, holott mindkét lapom egészen politikai színt öltött magára.

De azért még sem hittem én azt, hogy a pesti márciusi fiatalság vívta volna ki a magyar sajtószabadságot, megeskínálta azt Pozsonyban a törvényhozás, nem pedig az utcai tüntetés.

Hanem az már tagadhatlan tény, hogy Petőfi-nek 1848. és 49-ben költött szabadnál szabadabb

versei — kivált ott hol ő maga szavalá el azokat, a nép, különösen az ifjúság harcias szellemének fölébresztésére, s utóbb a költeményei által föllelkesült honvédség diesteljes harcolására igen nagy hatással voltak.

Az akkori forrongó mozgalmas életnek legszébb képei közé tartozik az, midőn Petőfi, Vasváry s több előkelő népszónok a szabad ég alatt, a nemzeti muzeum előtt tartott nagyszerű népgyűléseken az épület lépcsőzetének oszlopfalán kardosan s tollas pörge kalapban jelent meg, midőn Petőfi megkezdé az ő „Talpra magyar hí a haza!” hatalmas riadóját s a föllelkesült nagy néptömeg jobbát fölemelve mennydörgé utána:

„A magyarok istenére esküszünk,
Rabok tovább nem leszünk!”

A költő, s mindaz, ki vele együtt a csatamezőn vérzett el, híven megtartá esküjét; de mindaz, ki életben maradt, a legjobb akarat mellett sem tarthatá meg esküjét s még kínosabb, lélekölőbb rabságba esett, mint valaha.

Petőfi a Pestre egybehívott országgyűlésben mint népképviselő akart föllépni; de mint a magyar kormány irányában ellenzéki szellemű követjelöltet ellenpártosa megbuktatá, mi egészen más ösvényre sodorta életét. —

A szabad és magyar szellemű fővárosi izraeliták jól tudván azt, mily nagy hatása van Petőfi és Vasváry forradalmi szavaiata és szónoklatainak, tetemes pénzösszegeket és a legjobb minőségű kétécsőves lőfegyverek egész halmazát bocsáták rendelkezésük alá. Ők, mint a fiatalság vezérei e hazafias áldozatokat a közügy érdekében tisztán kezelték,

a legjobb célokra fordíták, de voltak önző szájhősek, kik a zavarosban halászva saját hasznukra zsákmányolták ki a kedvező alkalmat; néhányan közülök oly ürügy alatt, hogy a szabadságért harcolni akarnak, — minden nap új meg új drága fegyvert követeltek, s a helyett, hogy csatába mentek volna, jó áron eladták azokat. — Ezen család népet a mi haragos Petőfink irgalmatlanul üldözte, ostorozta, valamint azon szívtelen csöcselék népet is, mely csupa bírvágyból s vallásos türelmetlenségből a fővárosi izraelitákat kirabolni és leöldösni akarta.

Classikus nagy költőnk, Vörösmarty higgadt, nyugodt vérénél fogva a magyar kormány hű embere, gyámolítója lévén, a megszavazott 200.000 honvéd s a közös hadsereg közt támadt kiegyenlítési kérdésben a magyar hadügyér, Mészáros Lázár mellett nyilatkozott.

Ez Petőfit annyira felháborítá, hogy legnagyobb pártfogója, benső barátja ellen egy, villámként lesújtó verset írni s közzétenni nem vonakodott, melyben a mi jó Mihály bátyánk fejéről még egyetlen kincsét, költői babérját is le akarta tépni, mi annyival inkább nem volt helyén, mert az öreg költő már akkor egészen kopasz lévén, álhaj, paróka helyett csupán az ő megérdemlett borostyán-koszorúja fődözte s óvta meg a fejét.

Vörösmarty nemes jó szívének, gyermetegszelidségű kedélyének igen fájt Petőfi ezen babérletépési törekvése, erőködése; — később azonban még is megbocsátott neki s a politikai véleménykülönbség, pártoskodás miatt meghasonlott két költői lánglélek kibékült egymással. —

Az általam az 1848-ik év derekán cenzurai elővizsgálat nélkül szabadon kiadott és szerkesztett Országgyűlési emlékkönyvben a legjobb írói erőket voltam képes egyesíteni a szabadság, testvériség, egyenlőség zászlója alatt, s Petőfi többek közt két, akkori helyzete s kedélyállapotára nézve igen jellemző költeményt tett közzé ez albumban. Egyiknek címe: A szájhősök — a másiknak: Föl!

Az első így hangzik:

Meddig tart ez örült hangzavar még,
Meddig bőgtök még a hon nevében?
Kinek a hon mindig ajkain van,
Nincsen annak, soha sincs szívében!
Mit használtok kofanyelvetekkel?
Évről évre folyvást fart a zaj,
És nem ott-é, a hol volt, a nemzet?
Nincs-e még meg, minden régi baj?

Tenni, tenni, a helyett, hogy szóval
Az időt így elharácsoljátok,
Várva néz rég s oly hiába néz az
Isten napja s a világ reátok. —
Nyujtsátok ki tette a kezét már,
S áldozatra zsebeiteket,
Tápláljátok végre a hazát,
Oly sokáig táplált titeket.

Áldozat s tett, ez a két tükrör, mely
A valódi honfiút mutatja,
De ti gyáva s önző szívek vagytok,
Tette gyávák s önzők áldozatra.
Hiszem én, hogy mint a fák tavasszal
Megifjodnak a vén nemzetek,
De ti hernyók, új lombot nem adtok,
Sőt a régit is leeszitek.

S oh mi vakság! fölemelte még a
Népszerűség őket paizsára,
Az elámult sokaság, miképen
Megváltóit, karjaiba zárja.
Megváltók? Ők a hon eladói,
Elveszünk ez ordítás miatt...
Róluk tudja ellenünk, hogy félünk,
Mert a félénk eb mindég ugat.

Én ugyan nem állok a sereghöz,
Mely kíséri őket ujjongatva,
És ha egykor közéjek vetődöm,
Nem egyébért lépek e csapatba,
Csak azért, hogy felfordítsam majd az
Álnagyok győzelmi szekerét,
S haragomnak ostorával vágjam
Arcaikra a bitó jelét!

Megjegyzendő, hogy e hatalmas költeményt
Petőfi még a forradalom előtt készíté, s így nem
kell mondanom kikre célzott azzal, s miért közlé
azt Emlékkönyvemben épen az 1848-iki pesti ország-
gyűlés kezdetén, melybe ő nem juthatott be.

Emlékkönyvem szépirodalmi részét bunkó gya-
nánt befejező második verse, melyet 1848. június
havában írt, s mely, miután a képviselői pályáról
leszoríták, nyíltan kifejezi harca vágyó hősies haj-
lamát, szórul szóra így hangzik:

Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák!
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg harsonák!

Elöl pofoznak, hátul rugnak,
Hazám, tovább is tűrsz-e még?
Nem lobbansz föl, míg mennykövével
Föl nem gyújt a haragos ég?

Oh nemzetem, hát birnak téged
Örökké féken tartani
A nagyfejűek s kisszívűek
(A táblabírák) szavai?

Vagy úgy van, a mint ők beszélik,
Hogy elfajult már a magyar,
Hogy gyöngességből, gyávaságból
Harcolni nem bír, nem akar.

Hazugság, szennyes gaz hazugság,
S mint a nyelvetek, akkora;
Nem pezsg, nem habzik a magyar nép,
Csendes, de tüzes mint bora...

Csak volna harc, csak öntenék már
Vérünket, bár csak öntenék!
Majd meglátjátok, holt részeg lesz
Minden csepptől egy ellenség.

Siess hazám napfényre hozni
Világra szóló híredet,
Mit német (hosszu) járom, német (csúfos) ármány
Elrablott és eltemetett.

Jöjjön ki kardot a hüvelyből,
Mint fellegek közül a nap,
Vakuljanak meg s megvakulnak
A kik reá pillantanak.

Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák,
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg harsonák!

S úgy lőn, a mint a költő látnoki szelleme
megjósoló, — megriadtak a harsonák, — ontani
kezdtek a magyar vért, s a csendes természetű
nemzet tűzbe jött, lángba borult, kirántotta hüvelyé-

ből a kardját és sietett napfényre hozni már-már hanyatlani kezdett vitéz nevét, hírét! —

És ezen elszánt vitézek sorából maradhatott volna ki egy Petőfi, ki már béke idején osztrák-magyar baka is volt, s német szó vezénylete alatt osztá meg bajtársaival a nyomorúság kenyerét? —

Hisz szerelme bálványával, eszményképével csak az imént kelt vala egybe, ki már ekkor töle áldott állapotban volt; — most hát a szabadság mindennél szebb istennője szíve- és kezének elnyeréseért kell küzdenie, harcolnia. Igen, a bátor és vidám honvéd-násznéppel vérmenyegzőbe kell mennie... a megvert ellenség hullái felett Kinizsy módjára táncolni, tombolni... s ha másképp nem lehet, a vitézség hír és dicsőség vidám zajos lakodalmából... egyszerre a halotti gyásztorba, a megbuktatott szabadság s ennek halálában is megifjodott szép jegyese, az elnyomott daliás magyar nemzet gyásztorába. —

Petőfi ösztönszerűleg követé sorsa, végzete intő szózatát, s az 1848-iki szeptember hó folytán, épen egy évre menyegzője után beállott a honvédek sorába, s a 28-ik zászlóaljhoz csakhamar századossá nevezték ki a költőharcost, ki a jog- és szabadság szent ügye mellett párbajra hívta ki a halált.

Petőfire nézve a legnagyobb szerencse, — más talán balsorsnak, fátumnak mondaná azt — volt az, hogy a csaták tüzében valódi csodás, mesés dolgokat végbevitt lánklelkű lengyel-magyar hadvezér, az öreg Bem apó táborába került, kinek oldalán a diesteljes erdélyi hadjáratban majdnem eleitől végig részt vett vala ő, mi a legéltetőbb

tápot, a legingerlőbb, legédesebb kéjitalt, a szabadsáért való harcolás mennyei mámorát nyújtá költői lelkének.

Bem apó megismervén Petőfi ezen költői szellemét, s tapasztalván harcra hívó és lelkesítő szép verseinek nagy és esodás hatását, Petőfi a költő, a tábori költő megbecsülhetlen értékét egy jól szervezet s jól irányzott ágyútelep értékével sem cserélte volna fel.

S miután azt is látta a nagy hadvezér, hogy az ő tábori dalnoka épen oly bátor, elszánt vitéz, épen oly jó honvéd, mint a mily jeles költő, — féltve a kedves fiának becses, pótolhatlan életét, gyakran inté őt, hogy mérsékelje harci tüzét s óvakodjék a halállal oly vakmerően szembeszálni. Erre már csakugyan el lehetett mondani, hogy vak veti szemére a világtalannak.

Imádva szeretett kedves neje még 1848-ban december közepén egy fiú gyermekkel ajándékozá meg Petőfit, ki a keresztségben a pogány hősies Zoltán névvel ruházta fel fiát, kiből azonban sem költő, sem vitéz nem lett utóbb, ki korán elhunyt atyja halálát nem sokkal élte túl.

Ámde még az annyira boldogító, az élethez annyira kapcsoló atyai öröm és büszkeség sem szédíté le őt megkedvelt, halálban szeretett harcias pályájáról. Vesztének előérzetében úgy nyilatkozott, hogy ha a csatamezőn elesnék, Vörösmarty fog igérete szerint fiáról gondoskodni.

Medgyesen a Mátyás huszárok közt vitézkedett rokonszellemű költő-bajtársa-, Lisznyay Kálmánnal találkozáván, ez elborzadva a gondolat fölött, hogy Petőfi még el is veszhet az öreg Bem apó

roppant veszélyeknek kitett merész csatáiban, így kiáltott fel: hát nincs már ember a hazában, hogy téged, Magyarország legfőbb büszkeségét is kockára tették?! — „Hagyd el Kálmán — viszonzá Sándor — itt most az én helyem, itt kell most babért szerezni mindnyájunknak s meglásd, hogy az én pegazusom, költői táltosom az ágyúk zenéje közt csak új tüzet nyer!”

Igaza volt, mert ő a harc legnagyobb tüzében is költői lánglelke legbuzdítóbb s az ellenre nézve legpusztítóbb röppentyűit bocsátgatta fel harci da-laiban. Az erdélyi hadjárat majd minden jelentő-sebb ütközetében részt vett ő, s különösen Déva mellett személyes bátorsága, elszánt vitézsége által tüntette ki magát, és Szász-Sebesnél már érdemje-let is kapott Bem apótól, ki pedig csak legjobb, legvitézebb katonáit díszíté föl azzal.

Midőn a Dévához nem messze fekvő Vajda-Hunyadon a mi hajdani nagy hősünk, Hunyady (Székely) János várába vonult Petőfi Bem apóval, nagyszerű költői eszme villant fel agyában, s pár nappal halála előtt a vajdahunyadi várban Bem dicsőítésére egy gyönyörű költeményt rögtönzött, — melyben a vár megszólaló falai Bemet mint Hunyady Jánost üdvözlík, — Bem azonban szabadkozik.

I.

Fogadjatok be ti dieső falak
Fogadj magadba híres ősi vár,
Légy üdvözölve, ...hol a hős lakott,
A költő ottan lelkesedve jár.

Mily hős lakott itt! a nagy Hunyady!
Mily lelkesülés éget engemet!

Szivemnek hangos dobbanásai,
Beszéljete ti ajkaim helyett! —

Itten lakott; tán olykor épen itt
Gondolkodék e bástya tetején,
Innen tekintett a jövőbe ő,
A honnan most a multba nézek én.

Itt pihené ki fáradalmaait,
Midőn elzúgtak a kemény csaták,
Melyek Konstantinápoly tornyain
A félholdat megingaták.

Jó pihenő hely, csendes szép magány,
Mélyen lehajló völgynek zöld ölén,
Alant a vár, nem éri a vihar,
Még a zászlót sem tornya tetején.

El van rejtezve a világ elől
E szegény magány: beléje más nem lát,
Csak messziről fehér fejével a
Hegyek nagyapja, a vén Retyezát.

II.

Szólott Hunyadvár bámuló örömmel:
„Kit látok, oh kit látok? Hunyadyt!
Megjöttél hát oh hősök hőse végre,
Kit vártalak egy hosszú századig.“

Én hittem ezt hogy vissza fogsz te jönni,
Ez a hitem volt, mi erőt adott,
Hogy el ne dőljek, hogy viselni birjam,
A négyszázéves gyászt és bánatot.

És megjövé!...légy hévvel üdvözölve,
Hosszan várt vendég, oh hős, oh, apám!
Csak az fáj most, hogy nem tud sírni a k
Öröm-könyűimet hogy ontanám!

Felelt a vendég: „Sajnálak szegény vár,
Hogy örömedet el kell rontani,

Csalatkozol, nem az jött, a kit vártál,
Az én nevem Bem, és nem Hunyadi.“

Szólt vissza a vár: én azzal törődjem
Mi volt akkor s mi mostan a neved?
A név mulandó, változékony; a mi
Örök, azt nézem én, a szellemet.

Nem a nevedről, hanem szellemedről,
S annak művéről ismerek reád:
Az vagy, ki voltál négyszáz év előtt, s most
Te mentetted meg a magyar hazát!

Költő-honvédiünk 1849-ik évi február havában
családi ügyei rendezése végett rövid időre Debrecenbe utazott, az erdélyi táborból. Itt épen úgy,
mint Vörösmartyval, — a jó öreg Mészárossal kemény összeütközésbe jött. —

Petőfi ugyanis szokásához ragaszkodva, mint honvédtiszt nem akart nyakravalót viselni, Mészáros pedig mint régi vívású feszes katona szigorúan meghagyta, sőt megparancsolta neki a nyakravaló-viselést.

Ezen kényszer-rendszabály annyira felboszantá a mi függetlenségért harcolt honvéd-költőnket, hogy jónak látta a miniszter úrhoz egy őszinte levelet intézni, melyben nyilvánítja, hogy kapitányi egyenruháját levetette, miután azt nyakravaló nélkül egyáltalában nem lehet viselni, s miután a nyakravaló-nem-hordás miatt több leckét vagy épen kényszerítést nincs kedve tűrnie. Ő tett már annyi szolgálatot a hazának, miszerint neki meglehetne engedni azt, hogy a hazát nyakravaló nélkül védhesse. Egyébiránt — folytatá Petőfi levelében — Önök letéphetik rólam az egyenruhát, de nem téphetik ki kezemből a kardot...teljesíteni fogom én

kötelességemet egyszerű polgári öltönyben is, mint közkatoná, csak arra bátorodom Önöket figyelmeztetni: ne iparkodjanak a honvéd egyenruhából kirázni az olyan tiszteket, kik minden erejükkel arra törekszenek, hogy e ruhának elvesztett becsületét visszaszerezzék, mert az ily emberek úgy is nem nagy számmal vannak, különben tisztelettel maradok a hadügyminiszter úrnak, Debrecen febr. 17. 1849. — polgártársa Petőfi Sándor.

Ezen borsos, de jellemző nyilatkozat után Petőfi koránsem vonult vissza a polgári életbe, hanem mint önkéntes harcolt Bem seregében.

Májushó folytán családja meglátogatása végett Bemtől szabadságot nyert, s midőn táborából csak ideiglenesen távozni készült, őrnagygyá nevezte ki őt, mi busás kárpótlás, fényes elégtétel vala rá nézve Mészáros nyakravaló-szigoráért.

Ezen szabadságideje használatakor találkoztam én Petőfivel utolszor az életben, épen azon válságos időponton, midőn a Pest alá vonult győzelmes magyar hadsereg a kápolnai, kövesdi, szolnoki, hatvani, bicskei, isaszegi, váci, nagysarlói komáromi dicső csaták után a nemzetgyűlés s a kormányzó parancsára Budavárát készült ostromolni.

Még akkor nem is álmodtam volna, hogy Budavár ostromát s hősies bevételét két évtized elmúltával majd én fogom a magyar színpadokon megörökíteni színművemmel.

A szent Gellért hegyen délceg magyar huszárok nyargalóztak ekkor fel s alá az ostromló ágyútelepek elhelyezése körül, s a mint elmerengve a dolog mikénti leendő kiütése fölött a Dunaparton sétálgatok, ...kit látok, oh kit látok? — Petőfit! — hon-

véd egyenruhában, könnyű pléhgalléros zubonyban, oldalán hatalmas szablyával, fején könnyű kis kerek kalappal! — mintha csak költőnk felpáncélozott árnyéka kelt volna ki előttem sírjából!

Mindketten elérékenyülve borultunk egymás nyakába, s visszaemlékezvén a multban közöttünk szövődött irodalmi s baráti viszonyok egymással összefüggő ködfátyolképeire, köny lopódzott mindkettőnk szemébe, mintha csak azt fájlalnók, hogy ily viharos világban, hol annyi alkalom nyilik a dicső halálra, még élünk, s nem vagyunk azok közt, kik oda át Budán azért sűrögnek, forognak, hogy az ellenfél vaskezei s bilincsei közül kiesikarják, felszabadítsák igazságos Mátyás királyunk palotáját.

— Azt tudtam Sándor pajtás — mondtam neki, — hogy honvéd lettél, s Bem apóval Erdélyben hősies csodákat vizstek végbe, de azt nem, hogy ennyire vitted dolgodat — őrnagy és érdemjel! — sőt azt hittem, hogy már el is vesztél valamely vészteljes csatában, a mit valóban én, mint nevelő apád, nagyon sajnáltam volna.

— Ne sajnálj engem Imre pajtás — csak most tudom voltaképen mi az élet, midőn már annyiszor szemébe néztem a halálnak.

— Így hát még sem hiába írtad az én Országgyűlési Emlékkönyvembe:

Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák,
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg harsonák!

De azért te mint katona sem dobtad el a furulyát, a börtönben olvastam lopva egy két újabb harcias versedet.

— Igen ám — mondá Petőfi — de a szerelmes pásztortilinkót hadi trombitával cseréltem föl s én vagyok még most is Bem apónak első trombitása.

— No csak rajta, ha már megkezdted, fújjad továbbra is.

Én pedig — szólt az angyali trombitás — Debrecenben hallván elfogatásod hírét, azt hittem, hogy már a nyakadra is hágtak.

— Valóban barátom, kevesbe mult, hogy úgy nem jártam; de jerünk be egy pohár borra, s beszélgezzük jól ki magunkat.

Petőfi eleintén szabadkozott, állítá, hogy a budai hegyek közt, a zúgligetben tartózkodó családja nyugtalanul várja; de azért még is engedett kíváнатomnak, s mintha csak előre érezte volna, hogy már nem sokáig fog élni, oly bizalmas, őszinte vallomásokat tett nekem, mintha csak gyóntató atyja lettem volna a siralomházban. —

— Erre én adtam az agít, így szólván hozzá: „Sándor pajtás emlékszel-e még arra, midőn a magyar költői egyenruhát, a Csokonaiféle kancamentét rád adtam?”

— S kibujtattál színészi rongyruhámból — szólt Petőfi megilletődve — oh Imre pajtás csak én tudom azt, mily nyomorból rántottál ki, — a te segélyed, a te felkarolásod nélkül elveszttem volna a szemétdombon mint egy jelentéktelen szalmaszál.

— Szalmaszál? — mondám én, — nem úgy Sándor — nem szalmaszál, úgy vesztél volna el az élet szemétdombján mint egy nagybecsű, de ismeretlen, csiszolatlan gyémánt, mint egy, legszebb színekben ragyogó nagyértékű opálkő, mely Európában egyedül Magyarország bércei közt terem.

Én költői lángészt nem adtam, nem adhattam neked, hanem a még akkor hamu alatt rejtett paraszat én szítottam fel magasabban lobogó lánggá... mely utóbb föl az egekig hatott s fényével megvilágítá az egész láthatárt...

— Igazad van Imre — az én költészetem teljes kifejlődését a te jó irányú lapod segíté elő leghathatósabban — vágott közbe Sándor — s ha a sok komisz kritikus ellenében, kik mint veszett kutyák rohantak reám —

— legyőzhetlen oroszlánra — egészítém ki én —

— ha mondom — folytatá ő — lapodban ki nem kelsz védelmemre, s nem vigasztalsz, bátorítasz, abban hagytam volna a versírást s mint színész veszek el nyom nélkül.

— De nem úgy volt ám megírva a sors könyvében — mondám én — Petőfi költeményeit, mint a magyar nemzet egyik legbecsesebb kincsét, hűszkeségét épen annak idejében mentettük meg a hazának... az egész nagy világnak...

A multak emléke s költői önérzetének fölgerjesztése tűzbe hozta Sándort... és ő szikrázó nagy szemeit rám meresztve így beszélt:

— Barátom Imre... az írók közt Vörösmarty-és Jókainak sokat köszönhetek, — még többet Sándor testvérednek — de legtöbbször boldogult szüleim után neked, — valamint a hölgyek közt legtöbbször köszönhetek kedves szép kis nőmnek, ki engem igazán és forrón szeretni megtanított. — Ámde mindnyájatokat összevéve még sem tartozom annyi hálával senkinek, mint az öreg Bem apónak.

Csodálkozva kérdém tőle: hogy ugyan miért? —

— Olyan ember még nem született a világra! —

szólt a költő-honvéd mindinkább lelkesülve, — én ismerem csak őt — több ő mint ember, — egy túlvilági lény, — a lengyel-magyar vitézség dicsőtetjes tetőpontja, a legbátrabb, legelszántabb hősiesség példányképe, netovábbja; — egy második Zeus, mennydörgő Jupiter, ki biztos irányzott ágyúi sűrű villámaival lesújtja, szétrobbantja, s az ő kedvelt honvédei, különösen székely fiainak ellenállhatlan szuronyai- és kardjaival tönkre teszi minden ellenét, ha még száz annyi volna is... Ily bátor, ily rendíthetlen hős, ily lángeszű hadvezér alig volt még a föld keregségén... Minden Napoleon elbújhat, megszegyelheti magát előtte; — mert a mi Bem apónk nem a maga önző érdeke hiú dicsvágya, nem csupán a lengyel és magyar nemzet, hanem az egész világ, az összes emberiség szabadságáért harcol, — még pedig hogy! — Mindig ott van, hol legnagyobb a veszély... s jól hiszi a székely, hogy ördöge van: még eddig a szolganépgolyója, ha ezrével szórták is reá, soha nem fogott rajta... s halálosan nem is azon soha!

Már én ekkor sokat hallottam és olvastam Bem felől, s midőn Bécsnek általa vezetett védelmi harcából szerencsésen kimenekült s álruhában Pestre jött, láttam is őt személyesen. A sebekkel borított, törődött kis öregből nem nézett ki a nagy hadvezér, a rettenthetlen bátorságú hős.

Hallottam dicsérni szigorú cátoi jellemét. Semmiféle érzéki élvezet, bor, kártya és nő nem kellett neki, harc és háború volt az ő egyedüli szenvedélye, legfőbb tanulmánya, mely őt nyugodni egy percig sem hagyta. — Jól jegyzé meg valaki felőle, hogy ő csak az ágyúk dörgése közt érzi magát jól, ele-

mében, s neki nem is egészséges az a levegő, mely szénnel, salétrommal nincs megterhelve; — lőpor által törekedett ő a léget megtisztítani, szabaddá tenni.

Bem apó polyvaként szórta a pénzt, nem fényüzési kényelmek- s élvezekre, hanem kitűnő harcosainak jutalmazására. Legkedveltebb alvezérei voltak báró Kemény Farkas, gróf Bethlen Gergely, Mikes Kelemen, Czecz, Riczkó, Gaál Sándor, Bánffy János, kik az erdélyiek régi vitézségét feltámaszták hallottaiból.

Mindaz, ki Bem apót úgy mint Petőfi közelebbről ismerve, nem győzte csodálni fáradhatlan tevékenységét, kitartását a legnagyobb nehézségek legyőzésében, bátorságát, nyugalmit a legnagyobb csatatűzben. Elébe állt a legsűrűbb golyózápornak, mintha csak babonás önhittséggel bírt volna örökké hű szerencséje iránt. — S halálfélelmet nem ismerő vezéri példája nagy hatással volt nemcsak környezői — de egész hadseregére.

A mily keményen büntette a gyáva és engedetlen katonát, épen úgy szerette és jutalmazta a bátor vitézeket, különösen az általa annyira szeretett és becsült székely fiakat, kik valami titkos hatalom, felsőbb lény gyanánt bálványozták Bem apót s a pokol tüzébe is utána rohantak volna.

A székely megesküdtött rá, hogy a piskii hídnál három golyó repült a mellébe s egyik sem bírta megsérteni. A mi csak rendkívüli, mesés s csodás a harcban, mindazt népe az ő személyéhez kötötte, s még az ellenfél is csodatevőnek hitte őt, sohasem tudta mikor s honnan üt reá s üti agyon villámai-val, nem tudta, hogy győzelme után hová tűnt el hirtelen — s hol rejtőzhetik most.

Azonban ki sem volt oly csodálója, bálványzója, mint a szintén lánglelkű költőtűzér, a mi Petőfink.

— Látod Imre — mondá ő ez utolsó találkozásunk alkalmával — a világ azt állítja, hogy én mint költő gazdag képzelő tehetséggel bírok, de őszintén megvallom neked, hogy mindazon mesés, csodás dolgokról, miket Bem által teremtve, kigondolva, tervezve s kivive láttam és tapasztaltam az erdélyi hadjárat esatattúzeiben, még csak álmodni sem mertem volna, felül áll az minden emberi fogalmon és képzeleten... Bem nagyobb költő mint valamenynyien voltunk és vagyunk, — oly hős költeményeket nem ír sem Homér, sem Virgil, sem Tasso, sem Vörösmarty, nem írt soha senki olyanokat, mint a minőket ő maga csinál. —

— Mesés dolgokat beszélsz Sándor — mondtam neki — de azért igazad lehet — oly nagy hőst csak ily nagy költő foghat föl s énekelhet meg méltóan, mint te vagy. Azért hát édes barátom, én mint legjobb akaród azt tanácslom neked,... ne menj te többé vissza a te kedves nagyapódhoz, maradj minálunk kisapóidnál, ápolóidnál és a Bemmel együtt vívott csaták megéneklése által dicsőítsd meg őt s tedd magadat még inkább halhatatlanná. —

— Köszönöm a jó tanácsot, de nem foghatom el — mondá ő határozottan — Bem apó az én eszmény- és példányképem, ő az én második teremtető atyám, ő tett engem a magyar és a világszabadság dalnokává, tőle tanultam meg bátornak, hősnek lenni, s nem rettegni a halált. Ő Erdélyt egészen megtisztította az ellenségtől, nincs oly hatalom, mely azt többé kiragadja a kezéből... s ha Erdélyt meg-

menté, meg fogja ő menteni Magyarországot is...
jőjjön ellenünk bár mily hatalom... hisz jól tudod,
hogy már a muszkát is kiverte Erdélyből.

— Hát ha majd nagyobb erővel talál betörni?
— fejezem ki aggályomat.

— Még akkor is! — bizakodott ő — meg-
lásd Imre rövid időn nagy dolgokat fogunk meg-
érni... s ha én elvesznék is a csatában, életben
marad hazám, nemzetem és a szabadság, mely nél-
kül tovább úgy sem tudnék élni.

Igazat beszélt, hisz ő írta azt:

Szabadság, szerelem,
E kettő kell nekem.
Szerelmemért feláldozom
Az életet,
Szabadságért feláldozom
Szerelmemet!

Ki így érez, így gondol s így is tesz, annak
hiába adunk tanácsot, hogy tartsa meg életét a ha-
záért, családjáért... azt alig lehet megmenteni a
haláltól. —

Az oroszok bevonulásakor Petőfit ismét Erdély-
ben találjuk Bem apó oldalán szenvedélyes, önfel-
áldozó készséggel, elszántsággal harcolni az éjszaki
colosz ellen. —

Hergler Antal, szász születésű, de magyar
szellemű volt honvédtiszt, mint közreműködött szem-
tanú így írja le a segesvári csatát, melyben Petőfi
elesett, s porhüvelye nyom nélkül eltűnt vala.

1849-ben július 31-én 9600 emberből álló
hadsereg táborozott Segesvár előtt 24 ágyúval Bem
vezetése alatt.

Ki e táboron végig tekintett, láthatta azon

nyomort, melyben tiszt és közhonvéd egyaránt osztozott, s még is mindig helyt állott a csata tüzeiben, s megérdemlé Bem apó dicséretet: „Fiúk ti jobban verekesztek, mint kellene.“ —

Az említett napon alig végeztük el reggeli imánkat, midőn Lüders és Skarjatin tábornok 28.000 emberrel s 10 üteg ágyúval, tehát háromszoros túlnyomó erővel megtámadt bennünket. Részünkről egy, 12 fontos üteg kezdte meg élénken a tüzelést a dsidásokra, kik ezt egy óráig türték, mialatt a rendes csata kifejlődött s részünkről nagy lelkesedéssel folyt; mi az oroszok végtelen hosszú csatárláncát jól sikerült rohammal támadtuk meg.

A Küküllő partján egy század lengyel önkéntes s egy honvéd század egy egész ezred orosz lovasággal szállt szembe. Túl az ellenfél bástya erősgű sorain a mi háromszínű zászlónk lobogott egy alig 16 éves magyar önkéntes kezében.

Ezt látván a lengyelek, roppant erőfeszítéssel rontottak a zászló felé. — A muszkák megfutottak, s mi mintegy 1500 lépésre üldöztük őket, a trombita szavára visszavonultunk. A csatatéren maradtak számát mintegy 500-ra lehet tenni.

Midőn egyik század parancsnoka a szépen sikerült ütközetről jelentést tön Bemnek, ez méltánylását fejezte ki s a fiatal zászlótartót hadnagygyá emelte.

Ezután a tábornok 5 ágyút bízván reánk, az ő kedvelt hadsegéde, őrnagya, Petőfi Sándor és Zeyk Domokos törzstisztek kíséretében a balszárnyról eltávozott.

Délután két óráig szünet volt, a midőn egyszerre nagy sokaságú kozák csapatok nyomultak

felénk s két üteg ágyú balszárnnyunkra élénk tüzelést kezdett.

Ezt látva Bem rögtön mellettünk termett s helyt állani buzditott, azután a golyók zápora közt rosz lován elindult az ellen állását megszemlélni. Ekkor Bemet egyszerre 6 kozák vette körül s mármár el is fogta, a midőn három honvédfőtiszt, névszerint Petőfi, Zeyk Domokos és gróf Lázár Albert az öregét fölkeresni elindultak.

Ezek Bem apó veszélyes helyzetét csakhamar fölismervén, villámgyors paripáikon hozzá vágattak a végből, hogy megmentsek imádva szeretett s anynyira féltett hadatyánkat nem a haláltól, hanem a rá nézve ennél sokkal roszabb hadi fogságtól.

Az öreg úr csupán lovagló ostorával védte magát a 6 kozák ellen, míg Petőfi, Zeyk és Lázár kivont karddal s hősieks elszántsággal rohantak rájuk.

A megtámadás első percében két pisztolylövés történt a kozákok részéről, s az egyik lövés... fájdalom! — a mi pótolhatlan Petőfi Sándorunkat teritette földre...

Zeyk és Lázár tigrisként rohant a 6 kozákra. Zeyknek sikerült az egyik muszka fejét levágni, mire egyszerre 4 kozák támadta meg Zeyket. E pillanatot felhasználta Lázár, s a még Bem apó mellett maradt egyetlen kozákot levágta lováról, s alkalmat nyújtott ez által Bemnek a menekülésre.

Zeyk Domokos ezalatt bámulandó vitézséggel harcolt egymaga a 4 kozák ellen, kik közül kettőt ismét leterített lováról, de ezalatt annyi sebet kapott, hogy ereje immár végkép kimerült.

Ekkor érkezett oda egy orosz főtiszt, ki ne-

vén szólitotta a derék hőst, s biztosítá, hogy ha megadja magát, semmi bántalma sem lesz. Zeyk azonban elővette pisztolyát, s e szavakkal: „míg életben vagyok, addig ugyan ellenség nem teszi rám a kezét!” — föbe lőtte magát.

Az így megmentett Bem apó azonnal visszaadta a kölesönt; magát ő miatta feláldozott két legjobb hőse, leghívebb emberéért véres boszút állt; — ő maga irányzott egy ágyút az oroszok egyik hadvezére, Skarjatinra; — a golyó talált, s a tábornok megszűnt élni.

Ámde mindez hasztalan erőfeszítés volt, az ellen túlnyomó ereje s a hely nem védhető fekvése miatt hátrálnunk kellett.

Így lett július 31-ike a magyar szabadságharc egyik legszomorúbb napja, melyen két legbátrabb hőset, az egyik legnagyobb költéjét vesztté el a haza... Azért csodálva olvastam némelyek azon állítását, hogy Petőfit a segesvári csata után még látták; mert ő ott esett el gróf Lázár Albert közelében, ki mint élő tanú bizonytságot is tehet erről.

Oh bár ne lett volna igaz! — hisz Petőfiért jó szívvel hazudnánk, szívesen elengednők azt is, ha netalán csselfogásból dobta le volna magát lováról, mit föltenni nem lehet róla, ki személyes bátorságát annyiszor tanusítá, s oly elszántsággal rohant az általa félistenként bálványzott Bem apó megszabadítására.

Így írja le Petőfi halálát egy bajtársa, ki mint honvédszázados ez alkalommal együtt harcolt vele, s e leírást a még hitelesebb közelebbi élő szemtanu, gróf Lázár Albert, ki a veszély helyéről gyors pa-

ripája segélyével menekült, — tudtomra még eddig nem cáfolta meg, s így Petőfi halála másképeni leírását nem ismerhetem el valódinak.

Hergler történelmi becsű leírásából, sok mindenfélét kombinálhat, következtethet a gondolkozó fő.

E nagyszerű tragédia, e megható szomorújáték legfőbb hőse Petőfi anyagi bukása, a legragyogóbb lángészt, a legnemesebb lelket magában rejtett testének nyom nélküli eltűnése, ha egyrésről a legmélyebb szánalomra indítja, megrendíti szíveinket; másfelől tragikai hőstünk mily magasztos kedélyállapotban történt ránk nézve igen gyászos, fájdalmas, de rá nézve hősiezen dicső és boldog kimulása, az általa legszenvedélyesebben szeretett, imádott haza és szabadság nemtőjének hön ölelő tündéri karjain történt villámgyors eltűnése, valóban meglepő, költői, megnyugtató és lélekemelő ránk nézve is.

A magyar nemzet, mely az elviharzott szabadságharc maga is több ideig félhalottként vonaglott a hatalom lábai előtt, — egyáltalában nem akarta hinni, hogy kedvenc nagy költője a csaták tüzeiben veszett el, még pedig minden nyom nélkül, mint egy égi tűnemény... mindig remélte, várta, hogy ismét fel fog tűnni, elő fog kerülni valahonnan, s majd ismét meg fog vigasztalni mindnyájunkat szép dalaival...

Ámde szíveink zengő csalogánya nem jött többé vissza... a lelkesítő lant örökre elnémult.

— Nem úgy!... Petőfi lantja még most is szól, folyton énekel, zenél s melegíti kebleinket... halhatlan népköltőnk lantja örökké fog zengeni.

Őszintén megvallva, fiatalabb koromban magam is azok sorába tartoztam, kik sajnálták, szánták Petőfit azért, mert költőből katonává lett, — szántuk azért, hogy mint nagy költő, legnagyobb magyar népköltő, nem óvta, nem őrizte meg életét, hogy lánglelkének kifogyhatlan bőségu kincseivel tovább is nem gazdagítja a magyar irodalmat, s még inkább nem dicsőíté a magyar nemzet hírnevét!

Ámde ha mélyebben gondolkozunk e tárgy fölött, s mélyebben vizsgáljuk annak indokát, vajon a legboldogabb szerelem és családi élet köréből miért lépett Petőfi a legsanyarúbb, s legveszélyesebb harci pályára? — és ha elgondoljuk: sorsa, végzete mily szépen felszabadítja őt azon iszonyú kudartól, azon rá nézve elviselhetlenné válandott borzasztó kín- és csapástól, hogy isten és világ előtt letett hazafiúi szent esküjét, mely szerint nemzetével együtt nem akar tovább, és nem is fog soha többé rabszolga lenni, — hogy mondom ezen költői s hazai szent esküjét gyáva szájhösként megszegje s ez által ország-világszerte csúffá tegye magát. —

Bátran lehet állítani, hogy az 1844-ik év július 1-től kezdve, mikor Petőfivel együtt kezdtük szerkeszteni a Pesti Divatlapot, s kivált, midőn egy rövid év elteltével egészen szabad szárnyra bocsátám őt, egész 1849-ik évi juliushó 31-éig, a midőn Bem oldalán oly hősileg harcolt, s előérzete s jóslata szerint oly szépen halt meg, nem a puha ágyban, hanem az ellenség vérével borított kemény földű csatamezőn, midőn a szabadságért, s ennek egyik legnagyobb hőséért oly dicsően áldozta fel magát, — tehát azon, sokakra nézve igen hosszú, de rá nézve

igen rövid öt évnek leforgása alatt Petőfinél boldogabb költő, hálásabb fiú és testvér, boldogabb jó barát, szerető, boldogabb férj, családanya, magyar hazafi, honvéd és szabadsághős, boldogabb halandó alig volt a világon.

S ha egy részről eleintén a méltatlan, gúnyos kritika boszantá is Petőfit, más részről a nagy közönség szeretete és közbecsülése busás kárpótlást, vigasztalódást szerzett neki, s mikor már gyorsan kivívott népszerűségének semmi nem árthatott, erejének büszke önérzetében így kiálta fel:

Rágalom, gúny, ármány, balszerencse,
Szórhatnak rám millió nyilat;
Szánakozva nézem ellenségem.

S ha egyfelől a nem viszonzott szerelem s honának sorsa búsítá, epezté is őt, másfelől bekövetkezett boldogabb szerelme, s népünk felszabadulása egészen kiengesztelé, megnyugtató őt.

„Keblemben a szerelem
Virágbokkrétája,
Fejemen honszeretet
Tövis-koronája.“

S ha egyfelől boszantá őt a gyáva szájhősök tétlensége, másrésztől bátor honvédeink páratlan vítézsége örömmel tölté el kebelét, csodálatra készíté, s magával ragadta el őt.

Győzni vagy halni a hazáért, szabadságért! — volt a mi költő-honvédünk jelszava — s látva Bem oldalán a sok mesés győzelmes csatát, azon erős hit s meggyőződés tette őt boldoggá, hogy a magyar nem veszíthet, a magyarnak török-szakad győznie kell.

Ezen, rá nézve mindennél boldogítóbb hittel rögtönzé Petőfi mint a szabadság és függetlenség dalnoka legszebb, lelkesítőbb költeményeit, mint a Nemzeti dal, a Szabadsághoz, Van-e mostan olyan legény, Csatadal, Négy nap dörgött az ágyú, A székelyekhez, Föl a szent háborúra! Bizony mondom, hogy győz most a magyar! stb.

Ezen erős hit, nem pedig mint némelyek ferdén állítják, a hiúság, álszemérem és dicsvágy sodorta őt a csaták halálos örvényébe; hisz ő mondta azt:

„Mi a dicsőség? tündöklő szívárvány,
A napnak könyekben megtört sugára.“

Ő mondta ki magára némi öntudatos előérzettel a boldogító halálos ítéletet, hogy t. i.

Boldog az, kire az élet oly sorsot mért,
Hogy éljen a bor- s leányért, s haljon a honért.

Petőfi halálának legmélyebb indokát mi sem fejtí meg oly tisztán, mint midőn neje, Júliában föltalálva szerelmi mennyországát, megvalósulva, sőt felülhaladva érzi legszebb költői álmait, s így kiált föl:

„Oly boldog vagyok, hogy reményem sincs,
Miért is volna nekem a remény? —
A nem-továbbat már elértem én,
Mi volna könnyebb, mint lemondanom
Mostan te rólad, honfi-angyalom,
Te rólad, kínos hazaszeretet, —
De el nem hagylak hazám tégedet!“

S valóban szerelmi, családi boldogsága tetőpontján sem hagyta el hazáját, a legválságosabb

percekben ismét visszament Bem apónak rá nézve ellenállhatlan vonzerejű vitéz táboráha, — s mintha csak kereste volna a hon- és szabadságért való legédesebb halált, — a legveszélyesb helyekre rohant fölingerült képzelme, vére és erős győzelmi hitével. —

S íme megjött a rá nézve legszebb, legdi-esőitőbb alkalom! — Ő maga sejtette, kívánta azt:

Ott essem el én

A hare mezején —

Ott folyjon az ifjui vér ki szívemből.

Petőfi ugyanis, ki már néhány hónappal az előtt megéneklé azt, hogy Bem mentette meg a magyar hazát és szabadságot, most egy, eleintén ugyancsak a magyarok és lengyelek győzelmét hirdető csatában látva azt, hogy e pillanatban magát a haza és szabadság megmentőjét, felszabadítóját kell a végveszélytől megmenteni, — lázas rohammal tört a kozákokra, ... és a mí bátor orosz-lánunk orosz kéz által esett el, s azon lehető legboldogítóbb, legédesebb öntudattal és hitben halt meg, hogy győzött s győzni fog a magyar s vele együtt a szabadság szent ügye! —

Ennél egy lánglelkű költőhöz és szabadság-hőshöz illőbb és méltóbb halált képzelni sem lehet.

Petőfi Erdély regényes bércei közt ép oly szép, oly dícső önfeláldozással halt meg Bemért, mint egykor Kemény Simon a nagy Hunyady Jánosért.

Vajon derék bajtársa, gróf Lázár Albert kitudná-e jelölni a helyet, hol a költő-honvéd elesett?

— Ha igen, itt szintén emlék-sírszobrot kellene számára felállítani.

Petőfi a mondott rövid 5 év alatt eleget élt, sőt szebben, boldogabban élt, mintha Methuzalem mesés korát érte volna el; — elég verset írt, sőt többet és jobbat írt, mint sok, ki félszázadon át áldozgat a múzsák oltáránál.

Petőfi sem korán, sem későn nem halt meg, sőt rá nézve épen a legjobb időben veszett el. Mert gondoljuk csak meg, mi lett volna abból, ha a világoosi fegyverlerakás után vagy börtönre vetik, kínozzák, avagy besorozzák, sőt csúfosan kivégzik, s még akkor is, ha Bem apóval az összeomlott új alkotmány, az annyi vérontásba került népszabadság romjain kellett volna külföldre kibujdosnia, kinek annyira szívéhez volt nőve a hon, hogy ebből kiszakadva a nagy veszteség óriási fájdalmával talán egy percig sem lett volna képes az idegen földön megélni, — úgy mint Kölcsey mondá:

Ah mert omladékidon
Reszketve fognék szétomolni,
Hazám, hazám!

Petőfinek végzete, sorsa irigylendő volt: a barátság, szerelem, személyes függetlensége legüdvözítőbb önérzetében bátran vitézül harcolni, s a magyar nemzet szabadságáért meghalni azon szent hitben, hogy Bem apó legyőzte s le fogja győzni a magyarnak minden ellenét.

Ne sajnáljuk se irigyeljünk hát mi Petőfi boldog halálát, s mint hálás utódok elégedjünk meg azon roppant értékű nemzeti kincsesel, melyet költeményeiben magyaros zamatú és szabad szellemű

gyönyörű verseiben gazdag örökség gyanánt hagyott reánk, melynek bírásában minden magyar egyenlően osztozik, melynek bírására büszkék lehetünk az egész művelt világ előtt, mely abból ismerheti meg tisztán a magyart, s hazánk története legújabb, s legnagyobb szerű mozzanatait.

És ha majd a magyar szobrászat Petőfije, a mi dicsőült Izsó Miklósunk által teremtetett Petőfi-szobor országos ünnepléssel fel lesz állítva, a jelen-tékeny élő szobor így fog szólani nemzetéhez, mely azt hálás kegyelettel fölállítá:

Szeretlek hazám!... úgy szerettelek, hogy szívem minden dobbanása, agyvelőm legnagyobb s legparányibb gondolata, eszmevillánya leginkább a tied volt.

Szerettelek hazám! — oly forrón, oly igazán szerettelek, hogy értted élni, fájdalmaidban, örömeidben egyaránt osztozni, dicsőséged- szabadságod-ért küzdeni, fáradni, harcolni, — sőt meghalni leg-főbb boldogságom volt.

Nem haltam én meg... hisz folyvást él, élte-tőleg mozog s honszeretetre buzdítólag hat, alkot, gyarapít az én szellemem köztetek.

Nem haltam én meg... s nem is aluszom... csak álmodom... a barátság, szerelem mennyei üd-vének bűbájos képeivel...

Hisz ha meghaltam volna, — tudnotok kel-lene: melyik az a földdarab, hol a hazáért véremet ontottam, melynek minden cseppjéből zöld, fehér és piros virágok fakadtak ki... tudnotok kellene: hol a sír, mely porhüvelyemet magába fogadá, melyben végre ábrándjaim, eszményképeim, a szabadság, egyenlőség, testvériség, — az örök béke csendes

honát feltaláltam... melyben oly szépeket álmodom
hallottaiból újra föltámadt s újra meg újra feltá-
madandó hazánk jobbléte, boldogsága, szellemi nagy-
sága, dicsősége felől...

Én megmondom nektek : hol az én sírom ? —

Meleg földben nyugszom, s álmodozom szépen,
Nemzetem szívének kellő közepében!

III.

Petőfi műveinek hatása a magyar népre.

Egy magyar költő sines, kinek verseit annyira ismerné, oly nagy mérvben dalolná az egyszerű földművelő és iparos magyar nép, a tanuló ifjúság mint épen Petőfiét, kinek műveit még úgynevezett úri s főúri termeinkben is sűrűn viszhangoztatják.

Az ő szívből jött, szívhez szóló magas röpte mellett is könnyen felfogható, keleti fajunk élénk képzelmenek kéjillatos virágait oly bőven szóró, igazi magyar ízű és zamatú költeményeihez maga a magyar nép csinált számos eredeti szép dallamot, nótát, miket cigány zenészeink ellesve, elfüelve azonnal viszhangoztattak a hegedűn, a sípon, a cimbalmon, a gordonkán és az öreg vagy nagy brugón, a nélkül hogy a dallam névtelen szerzője, éneklője, zenélője ismerte volna a költő nevét.

Petőfi szebbnél-szebb dalait százszorosan, ézerszeresen viszhangoztatja nemcsak a szó, a szív,

hanem a magyar ének, zeneköltészet, festészet, viszhangoztatja az egész magyar haza Kárpátoktól Ádriáig, nemcsak az alacsony kunyhókban, de még a legfényesebb paloták terméiben is.

Az ő verseihez majd minden jóra való magyar zeneszerző készített már jeles hazai dalárdáink, zenetársulataink által oly sokszorosan viszhangoztatott dallamokat.

Melyik magyar leány, melyik magyar fiú ne tudná azt, hogy: „A virágnak megtiltani nem lehet,“ — „Ereszkedik már a felhő,“ — vagy „Befordultam a konyhára,“ — „Ez a világ a milyen nagy“ — „Lombon fakad, lombon fejlík a virág!“ — „Hortobágyi koresmárosné angyalom“, — avagy „Juhász legény, szegény juhász legény stb. stb.

Hát még honfidalait?

Az iskolán kívül minden magyar ifjú Petőfi verseiből tanul szeretni, gyűlölni, — imádkozni, az erényt isteníteni, a bűnt kárhoztatni, tőle tanul barátkozni, ellenkezni, nevetni, sírni, remélni, kétségbeesni, majd ismét küzdeni, tűrni, kitartani, a hazáért, a jog-, igazság- és szabadságért bátran síkra szállni, harcolni, — bátran és dicsően meghalni.

Az 1848-as és 49-es magyar honvédség legtöbb népies, hazafias hősies, harcias és szabadságdalt szavallott, énekelt Petőfitől. Leginkább ez hevíté fel az ő véröket, ez élesíté fegyveröket, ez bátorítá, buzdítá, lelkesíté őket a halált nem rettegő, elszánt harcolásra a hon, az egyenlőség és szabadság szent ügyéért.

Petőfi költeményeinek szelleme felvillanyozó és döntő hatásra nézve fölért a legkitünőbb hadve-

zér hadi tudománya- és bátorságával, ez hatványozta, tizszerezte honvédeink erejét, nemes tüzét, s rettenthetlen vitézségét; s ingerlő, mámorosító varázsával minden magyar honvédet egy-egy magához hasonló költővé emelt föl a hősi ihletettség legmagasb fokára.

A honvédség jól tudta azt, hogy Petőfi nem szájhős, ki a csata tüzeiben nagy zajjal előre küldözgeti alárendelt emberit, maga pedig hátul marad, sőt még el is bujik, — jól tudta azt, hogy ő maga is bátor honvéd, ki együtt küzd, verekszik, együtt szenved, fáradoz, együtt harcol velök a legszakértőbb és legbátrabb hadvezér, Bem apó oldalán, mint az öreg és fiatal oroszán, s mindenütt ott van vele, hol legnagyobb a veszély, mintha csak keresve keresné a diesteljes halált.

Petőfi költői lánglelke folyton működött, izgatótt a táborban, a csatamezön, ...s annál nagyobb hatása volt, hogy ő maga szavalá el azokat kedves honvéd-bajtársainak, kik aztán gyorsan megtanulták, szájról-szájra, vagy írásban kézről-kézre adták azt egymásnak, utána szavalták, énekelték, zenélték — ámbár ő maga csak szavalni tudott, de danolni, zenélni nem. — Mi több, úgy a mint ő megteremté, a harc véres színpadán mint hősi drámát előadták, eljátszották, s mindig diadallal, a szolga lelkű, gépiesen mozgó, önmaga árnyékától és rossz szellemétől is rettegő ellenfél megtörésével fejezték azt be a szabadság istene, ör- és védan-gyalainak világrázkódtató tapsai.

IV.

Petőfi ócsárlói és dicsőítői.

Petőfi műveinek ócsárlói, kigúnyolói leginkább alarc alá rejtőzött fiatal versírók voltak, kik irigy szemmel nézték az ő gyors emelkedését, mindinkább növekedő népszerűségét, s a feljött nap teljes fénye által boszankodva látták elhomályosodni hírnevök apró hulló-csillagait.

Az öregebb írók közül legnagyobb ellene üldözője volt a Honderű szerkesztője, Petricsevics Horvát Lázár és Császár Ferenc, a saloni poéta, — kinek azonban nem sikerült elhitetni a magyar olvasóközönséggel, hogy Petőfi csak olyan nyers szalonnás poéta.

Ezek ellenében nekünk, Petőfi jóakaratói s méltányos bírálóinak irtóháborút kellett viselnünk, s midőn már Petőfi a Honderűbe s Életképekbe is kezdett írni, ez irodalmi államesiny által egészen le voltak fegyverezve.

A pártos Toldy Ferenc is, eleintén elfogult és túlszigorú volt Petőfi verseinek megítélésében, utóbb azonban ő is, ki Kisfaludy Károlynál nagyobb költőt nem akart ismerni a magyar hazában, — a a közvélemény hatalmas nyilatkozata folytán megadta magát.

Petőfi az Athenaeumban legelőször 1842-ben május 22-én lépett föl, még akkor Petrovics Sándor eredeti neve alatt egy sikerült kis bordallal. — S különös az, hogy míg ő versében a gondűző borocskát isteníté, én ugyanazon számban világhírű kárpáti fürdők, Tátrafüred életadó, test- és lélek-edző friss forrásvizét dicsőítém. Tompa Mihály pedig a tavasz kellemeiről zengicsélt ott mint valami bús fülemile madár. Még akkor nem is képzeltük, hogy majd nemsokára oly gyakran lépünk föl egymással az én Pesti Divatlapomban.

A Petrovicsból magyarra fordított Petőfi név alatt legelőször 1842-ben, novemberhó 3-dikán lépett föl szintén az Athenaeumban azon „H a z á m b a n” című gyönyörű költeményével, mely így kezdődik:

„Arany kalászszal ékes rónaság,
Melynek fölötte lengő délibáb,
Enyelgve úz tündérvjátékokat,
Ismersz-e még? — Oh ismerd meg fiad!?”

1843-ban ugyancsak az Athenaeumban többnyire Pönögei Kis Pál név alatt tünedezett föl, s igen eredeti dolog az, hogy egy ízben Pönögei Kis Pál Petőfi Sándorhoz s így ő maga magához írt egy sajátságos verset, melyben már koszorús költőnek nevezi magát, s midőn egy tündérvilági

hang kérdi, hogy mi jót, mi legjobbat kíván az életben ő tőle? — így felel neki:

„Hadd legyen hát egy lépvessző,
Egy kalitka énekem;
S a legszebb madárt, egy lányka
Szívét fogja meg nekem.“

És e delejes tündéri szellem csakugyan teljesíté a mi költőnk legfőbb kívánságát, miután oly forrón szeretett Juliája szívét csakugyan költeményei bűvölő varázsával, lépvesszőjével tette rabjává.

Petőfi a Pönögei Kis Pál névvel a jó öreg Vörösmartyt is több ideig tartá ámulatban. Szokoly Viktor igen érdekesen írja ezt le Petőfire vonatkozó regényes rajzában. Annyi igaz, hogy ő mint Petőfi és Pönögei Kis Pál az öreg úr előtt több ideig nem ismertette föl magát, részint azért, hogy próbára tegye kritikai igazságszeretetét, részint a miatt, mert szegényes rongyos külsejével restelt a nagy költő előtt saját neve alatt föllépni. — S midőn verseit bemutogatta Vörösmartynak, úgy adta ki magát, mintha ő Petőfinek jó barátja, ügyvivője volna, s nagyon gyönyörködött az öreg úr szemben, vagyis háta mögött mondott dicséreteiben, s Petőfi holléte iránti tudakozó kíváncsiságában, színi ámulata-, költői csalódásában.

Buzdító és lélekemelő volt rá nézve az, hogy versei első gyűjteményét Vörösmarty ajánlatára a fővárosi értelmiséget öszpontosított pesti Nemzeti Kör adta ki aláírás útján. Valamint az is, hogy nemsokára ezután én, mint már ismert nevű író, segédszerkesztőül hívtam őt meg lapomhoz s rosza-akaratú bírálóit, rágalalmazóit egymás után vissza-verém és elnémítám.

Sógorom, Erdélyi János, mint ismert lyrai költőnk s műbíránk, 1847-ben a Szépirodalmi szemlében szigorúan, kissé féltékenyen, de mégis eléggé méltányosan bírálta meg Petőfit, úgy szintén báró Eötvös József a Pesti Hirlapban.

Petőfi legbüszkébb lehetett arra, hogy a mi Magyarországon még eddig soha nem történt, csupán a kiadók által keresve keresett versei jövedelméből illően és úri módon megélhetett, s 1847-ben Emich Gusztávnak összes költeményeit 2000 forintért adta el, mi akkori időben valódi kapitális volt, s ebből nejét és családját is képes vala kitartani, — bár ha Petőfi a kiadókat pályázásra szólítja fel, én mint még akkor jómódú, pénzes ember többet is megadtam volna neki.

Az 1848. és 49-es évek harcias zajlása nem sok időt engedett Petőfi művei bírálatára. Ekkor írt szabadság- és csatadalait az általuk fölbuzdított hönvédek diadalmas fegyvere, bámulandó vitézsége bírálta meg legélesebben.

Halála után az értelmes és méltányos ítélet mélyebben taglaló bonckésével bírálták meg őt Gyulai Pál, Greguss Ágost, Pulszky Ferenc, Szana Tamás, Vadnai Károly, ki az általam szerkesztett Budapesti vizshangban Petőfinek Miskolcon és Diósgyőr Tempéjében történt megjelenését érdekesen s lelkesülten írta le, úgy szintén Szokoly Viktor, ki felőle mint Borostyán nevet viselt színésről egy egész mulattató regényt írt, melynek kiadója én valék.

Jókai Mór legtöbb talpraesett adomát, életképet írt Petőfiről, úgy, hogy méltó volna azt egy gyűjteményben kiadni.

A tehetséges B a l o g Z o l t á n az ötvenes években szépirodalmi közlőnyt indított meg P e t ő f i l a p j a cím alatt, mely nagyobb pártolásra, hosszabb életre lett volna érdemes.

A jól szerkesztett Zalai közlőnyben 1873-ban egy sikerült cikk jelent meg U d v a r d y I g n á c t ő l i l y cím alatt: „P e t ő f i m i n t l a n t o s k ö l t ő“ az 50 éves születése emlékére, melyben különben hibásan áll az, hogy Petőfi 1849-ben lantját karddal cserélte föl, — nem cserélte biz ő, hanem csak egyesíté, s ekkor volt ő legnagyobb.

Ugyancsak 1873-ban a Fővárosi Lapokban T ö r ö k K á r o l y igen érdekes adatokat közölt költeményeihez.

1874-ben az E r d é l y i m u z e u m című folyóiratban „É s z r e v é t e l e k P e t ő f i ö s s z e s m ű v e i n e k k r i t i k á j á h o z“ cím alatt egy igen alapos cikk jelent meg. Ennek végén engem is kérdőre vonnak, az iránt, hogy hát a Zöld Marci ből nem maradt volna fenn egy árva betű is, — mire nézve ezen munkám első részében nyilatkoztam, hogy a Zöld Marci népszínmű kéziratát én vettem meg Petőfitől, de ő visszakívánta s bizonynyal megsemmisíté azt. — A Pesti Divatlapra hivatkozva említi, hogy egy rejtelmes hír volt annak 1844-iki, őszhó 21-iki számában közölve, hogy t. i. Petőfi ismét nagyobb kiterjedésű költeményt ír ezen sokat ígérő cím alatt: „A p o k o l t i t k a i“. Most már borzadva kérjük: Vahot Imre adá-e csak, vagy volt valami benne? Persze hogy volt valami a dologban, mert Petőfinek kimeríthetlen agyában száz meg száz terv villant meg kisebb, nagyobb költemények alkotására. A pokol titkairól is tehe-

tett nekem említést, különben nem mertem volna azt közzé tenni, s ő mint akkori segédem nem is engedte volna azt. Lehet, hogy bele is kezdett a tervezett munkába, de az akkori sajtóviszonyok visszariaszták borzasztó terve kivitelétől, — miután cenzorait mind a poklok fenekére küldte volna.

Egy más erdélyi lapban az iránt is kérdést intéztek hozzám: vajon a Nyesy táblabíró név alatt megjelent vidéki levelek Petőfi tollából eredtek-e? — Nem csak valószínűen, hanem bizonyosan állíthatom, hogy igen, miután az idő tájban nevezték őt ki táblabírónak s új rangját irodalmilag is fel akarta használni, s meglehetősen nyers modorban nyesegette az akkori társadalmi viszonyok ferdeségeit.

1875-ben a Fővárosi Lapokban V á r a d y A n t a l is írt valamit Petőfiről, s azon alaptalan ráfogását, mintha én Petőfi talentumát önző érdekből használtam volna fel, már fölebb tényekkel és számokkal cáfolám meg.

Az Ujabbkori ismeretek tárában Petőfinek szabatosan és velősen írt életrajza van közölve.

A jeles képzettségű, korán elhunyt szilágysági író, Z i l a h y K á r o l y Petőfinek életrajzát jó fel fogással s eléggé méltányosan írta meg.

Ennél rövidebb, de mégis kimerítőbb a derék pozsonyi tanár, V u t k o v i c s S á n d o r életrajza Petőfiről, mely a M a g y a r í r ó k jó tapintattal s nagy gonddal összeállított A l b u m á b a n jelent meg.

Sajnos, hogy a világ előítéleteit, bűneit, gyarlóságait, s különösen az aristokratiai gőgöt ostromozó tiszta népies szelleme, demokratikus iránya, a szokott mindennapitól eltérő, sőt azzal dacosan szem-

beszállt független, szabad életmódja miatt, legnagyobb népköltőnket, Petőfit a magyar tudományos akadémia nem tartá méltónak tagjai sorába fölvenni.

Épen e demokratikus szellem miatt nem választák meg az akadémia tagjairá egy Kossuth Lajost, a magyar politikai irodalom, illetőleg a magasabb irányú, érettebb magyar időszaki sajtó alapítóját, arany tollú vezéri bajnokát, — úgy szintén Sárosy Gyulát, Lisznyay Kálmánt, s ha a két utóbbi közt szabad megnevezni enmagamat, mint a főváros rosztát.

Igaz, hogy a magyar akadémia az 1000 arany jutalommal Petőfi műveit megkoszorúzá, de csak halála után, — mi elkésett, szomorú dolog.

Petőfi összes költeményeinek képes díszkiadása 1874-ben jelent meg először, miután dacára annak, hogy egy ily díszkötésű, illusztrált példány 18—20 forintért volt megszerezhető, az első kiadás, 1500 példányban csakhamar elkelt.

A második, 1877-iki képes kiadás díszkötésben 16 forint. Megjelent a közönséges kiadás is, 4 vastag kötetben, melynek ára 8 forint.

A második díszkiadás teljesebb az elsőnél, s a költőnek még legszilajabb műveit is magában foglalja, s jelesb magyar képviselőinktől, névszerint: Barabás, Benczúr Gyula, Böhm Pál, Greguss János, Jankó János, Keleti Gusztáv, Litzenmeyer Sándor, Lotz Károly, Mészöly Géza, Rauscher Lajos, Székely Bertalan, Wagner S., Weber Ferenc és Zichy Mihálytól 82 rajzot, fametszvényt hoz, a költő szellemét, irányát, nagyobbára híven felfogó, s költőileg visszatükröző, jellemző képekben, különösen két kép

Zichy Mihálytól „Király és hóhér“, s a „Jövendő-
lés“ a költő lánglelkével versenyző genialis modor-
ban van kivive.

Sajnálni lehet, hogy a versenyre kelt művé-
szek közt Madarász, Munkácsy és Ligeti nevei s
műveivel nem találkozunk. Az első ugyan Petőfinek
a csatatéren történt haldoklását egy nagy olajfest-
ményben megörökíté, de hivatva van a költő tör-
téneti tárgyú s elbeszélői költeményeit illusztrálni,
Munkácsy a népies, élet-genre-képeket, a magyar
nép életéből vett sajátságos jeleneteket, Ligeti és
Mészöly Petőfi páratlan szépségű magyar (alföldi)
tájképeit a festészet megtestesítő s egyszersmind
eszményítő hatalmával fölelevíteni. Természetes, hogy
a színes képek sokkal több becseset bírnak.

A Petőfi-társulat eszméjét az „Erdélyi muzeum“
című folyóirat pendité meg legelőször, s 1876-ban
Jókai Mór elnöklete alatt megalakult a Petőfi-tár-
saság s ennek lapja Szana Tamás s Balázs Sándor
jó tapintatú szerkesztése és több fiatal író közre-
működése mellett.

A Petőfi-társaság és lapja üdvös célját min-
denki beismeri, s olvasóközönségünk részéről na-
gyobb, melegebb pártfogást érdemelne az, s ki-
vánatos, hogy az újabb magyar költői nemzedék,
követve a régiebbek jó példáját, Petőfi szelleme- és
irányában működjék.

Petőfi arcképét legelőször én adtam ki a Pesti
Divatlap első félévi folyama mellett 1844-ben, mi
kitűnő képírónk, Barabás Miklós igen sikerült és
jellemzetes kőrajza volt, kis pörge bajuszszal, sza-
kál nélkül, katonás feszes nyakravalóval, mit utóbb
mint honvéd egyáltalában nem akart viselni.

Később barátja, Orlai Petrics rajzolta le Petőfit, a mint Debrecenben, fűtetlen szobában egy nagy ládán írja ezen versét:

„Boldogtalan voltam
Teljes életemben.“

E mű compositiója s kivitele egyaránt sikerült. Később ismét Barabás rajzolta Petőfi arcképét, mely összes művei címlapja előtt finom acélmetszetben jelent meg, s melyben már nem csak pörge bajuszzal, hanem hegyes ajkszakállal s kihajtott széles inggallérral s nyakravaló nélkül van feltüntetve.

Az 50-es évek elején a Magyar írók általani egy lapon kiadott nagyszerű arcképesarnokában Petőfi arcképe életének legutolsó évéből van véve, s mint honvédköltő van itt megörökítve.

Később ugyanily alakban adtam ki életnagyságú arcképét, melyet többen utánoztak.

Legutolszór kiadtam Petőfi egész családját, az ő szeretett apja, anyja, testvére Pista, imádott neje, Szendrey Júlia, és kis fiúk, Zoltán arcképeit egy lapon.

A Pesti Divatlap és Nemzetőr 1848-iki folyama mellett Petőfinek „Talpra magyar hí a haza“ című riadóájához szerzett zene hangjegyeit egy igen sikerült művészeti rajzú címlappal adtam ki, mely a nemzeti múzeum előtt tartatni szokott forradalmi népgyűlést Petőfi és Vasváry hű alakjait tünteti föl, különösen a mint Petőfi a múzeum lépcsőzete oszlopán jobbját fölemelve szavalja el említett riadóját a népnek.

Művészeti szerkezet s kivitel dolgában szintén figyelmet érdemel azon könyomatú allegóriai kép,

mely Petőfit a csatamezőn vágató paripán ülve tünteti föl a szabadság istennőjével, ki az ő oldalán szintén előre rohanó, száguldó paripán ülve, kezében kard- és zászlóval, melynek felirata: „Talpra magyar, hí a haza!” s utánuk a szuronyt szegező honvédség rohan előre a zsarnokságot letipró, összezúzó erő- és ihletett lelkesedéssel. Nagyszerű, lélekemelő allegóriai kép ez, melyet méltó volna muzeumaink, nyilvános helyeink számára nagyobb alakban lefestve megrendelni, valamint az általam kiadott Petőfi képeket, s úgy szintén korán elhunyt geniális képirónk, Vizkelety Bélának általam tervezett s kiadott nagyszerű történeti képeit is.

Volt Pesten az ötvenes években a 3 dob-utcában egy Petőfi-csárda, mely híressé lett jó ízű magyaros ételei, s tiszta, zamatos borai által, melynek csaplárosa egy, Gyöngyösről ide szakadt derék magyar iparos volt, kinek neje, mint jó magyar gazdasszony tüntette ki magát, mely ezért s azért is megérdemelte a Petőfi céget, mert leginkább magyar iparosok, népszerű magyar írók és színészek látogatták azt.

E szerint Petőfi nemcsak szellemi, de anyagi tápot és érzéki gyönyört is nyújtott nekünk, sőt ki hinné? Petőfi neve alatt egy keserűvízforrás is ösmeretes Budán, mely hathatós gyógygyerővel bír.

Van ezen kívül fővárosunkban egy elég hosszú, de keskeny utca a Terézvárosban, mely Petőfi nevét viseli, melyben leginkább magyar és szabad szellemű izraelita polgártársaink laknak.

Azon magyaros modorban épített esinos házat, melyben Petőfi mint gyermek növelkedett, a Kiskúnság fővárosa, Félégyházán egy, azt hirdető emléktábla

ünnepélyes befalazásával örökíteték meg az irodalom és művészet hő pártfogója, az elhunyt gróf Ráday Gedeon főkapitánysága idejében.

A magyar írók és művészek fővárosi társulatának eszközlése folytán eddig már aláírás útján szép összeg gyűlt össze az ország minden részéből, Petőfinek Kiskörösön álló születésháza megvétele- s kijavítására. Vigyázni kell, hogy az egyszerű nád-fődeles kis gunyhót, hol a magyar költők királya, vagy ha úgy tetszik köztársasági elnök pillantá meg először a napvilágot, a kijavítást rendezendő urak valami urias, aristokratikus palotává ne alakítsák át, hanem földiszítve a természet virágai- és gyümölcseivel, tegyék azt a haza és népe tulajdonává. Ha e házikónak most már nyoma sem volna, akkor az egész Kiskörös várost Petőfi szülőföldre- és házá- nak kellene elnevezni, valamint, hogy Petőfinek természetes sírját az egész segesvári völgy képezi, hol 500 hősileg elesett bajtársával nyugszanak porai egy nagy közös sírban, melynek fehér szemfődele télen a hótömeg, tavaszkor és nyáron az örökké felviruló, meg-megújuló természet mezei virágai és gyümölcsei. Épen úgy, mint verseiben ő kívánta.

Ha már Petőfi képiróinak neveit följegyeztük, érdekes volna összeírni azon zeneszerzők neveit is, kik a költő verseihez dallamokat alkotának.

Petőfinek számos kisebb-nagyobb mellszobra díszíti termeinket... És a központi képzőművészeti társulat kiállításában látható volt a korán elhunyt lánglelkű szobrászunk, Izsó Miklós által tervezett, s a Dunapart pesti részén felállítandó nagyszerű emlékszobrok mintája gypsből. — Az egyik Petőfit,

mint hazáját oly hön szerető költőt nyugodtabb helyzetben tünteti föl, mintha ezt szavalná: 32

„Tied vagyok, tied hazám
E szív, e lélek,
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnélek.

Szent egyház keblem belseje,
Oltára képed,
Te állj s ha kell a templomot
Eldöntöm értted.

S az összeroskadó kebel
Végső imája:
Áldás e honra, istenem
Áldása rája!”

Izsó Miklósnak másik szobormintája a folytonosan izgatott kedélyű, a szabadságért való harcra szenvedélyesen lelkesítő honvédköltőt jellemző hívebben, mintha ezt szavalná:

Talpra magyar, hí a haza!

Vagy ez ismert Csatadalát, mely a magyar marseillaise képviselője:

Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg.
Előre!
Sívít a golyó, cseng a kard,
Ez lelkesíti a magyart,
Előre!
Föl a zászlóval, magasra,
Egész világ hadd láthassa,
Előre!

Hadd lássák és hadd olvassák,
 Rajta szent szó van: s z a b a d s á g !
 Előre !
 Ha lehull a két kezünk is,
 Ha mindnyájan ott veszünk is,
 Előre !
 A ki magyar, a ki vitéz,
 Az ellenséggel szembe néz,
 Előre !
 Mindjárt vitéz, mihelyt magyar,
 Ő s az isten egyet akar !
 Előre !
 Véres a föld lábam alatt,
 Lelőtték a bajtársamat,
 Előre !
 Én sem leszek rosszabb nála,
 Berohanok a halálba !
 Előre !
 Hogyha veszni kell : nosza !
 Mi vesszünk el, ne a haza !
 Előre ! —

Petőfinek azon mellszobrát, melyre derék hazánkfia, Türr István tábornok gyűjtött aláírást, s mely az erdélyi múzeum számára készült, — nem láttam, de hallám dicséretét.

Izsó mind két szobormintája remekmű. Az izgató és lelkesítő Petőfi szobrának mintája előbb készült el, mint a nyugodt hazafiúi önfeláldozásra kész Petőfi szobrának mintája, s bár maga a szobrász jobban meg volt elégedve a másikkal, t. i. első tervével, én azt tartom, mindkettő méltó a kivitelre és felállításra, — az egyik Budapesten, a másik Erdélyben, hol a költő elveszett, a segesvári csatamezőn, vagy talán Kolozsvártt. —

És miután Petőfi emlékezetére legszebb dicsőítő verset írt Arany János 1850-ben, és Szász Károly

1861-ben, s németben Arnim Bettina, franciában Thalés Bernard, angolban John Bowring, legillőbb volna ezeket, vagy legalább egyes versszakaikat, — s Heine és Béranger alább közlendő műitéleteit arany betűkkel kivésni Petőfi emlékszobra márvány táblaira, hogy így nem csupán mint magyar, de úgy is mint világköltő föl legyen avatva és megörökítve.

V.

Petőfi a világirodalomban.

Egy jeles külföldi író Petőfit par excellence „a magyar szabadságharc költőjének” nevezi, miután 1848-ban és 49-ben írt, — vagyis rohamosan rögtönzött versei tették őt leginkább világhírű költővé, a zsarnokságot, a szolgai jármot gyűlölő s a szabadságot egyre szomjazó egyetemes emberiség nagy költőjévé, újabbkori megváltója — messiásává, ki szintén mint Jézus vértanúja, áldozata lett emberszerető — nemesítő, s világreformáló nagy elveinek. Megjegyzendő itt, hogy Petőfinek édesanyját is Máriának nevezték, ki nem is gyanítá, hogy kis fia — Sándorban egy második világhódító Nagy Sándort szült a magyar hazának.

Petőfinek, mint nem egy versében megjósoló, volt sejtelve, előérzete az iránt, hogy ő maradandó becsű műveiben örökké fog élni, és hogy műveinek szabad szelleme hódító varázsával az egész világra,

az összes emberiségre ki fog hatni. Ámde ez csak olyan homályos, öntudatlan sejtelve volt, s Petőfi alig mert volna még csak álmodni is a felől, hogy műveit majdnem húszféle különböző idegen nyelvekre fordítsák le, s a dél és nyugat, a kelet és éjszak népei közt egyaránt imádással határos rokonszenvre találjanak, s annyira elterjedjenek azok.

Petőfi, ki föllépte első éveiben, ép úgy mint maga a magyar nép, a magyar nemzet 1849-ben mindenfelől meg volt támadva az irigy, rágalmazó költőncök, többnyire versfaragókból lett magyar bírálók, kritikaszterek által, kit mint költő-óriást a szó szoros értelmében le akartak dorongolni, fülelni, agyonverni a törpe pygmäusok, — vagy mint a rengeteg erdő minden gátján keresztül törő nemes fajú szarvast akarják megejteni, s agyonmarni a csaholó ebek, — Petőfi mondom, a jövő titkaiba látó jósszellemé legmagasabb röptében sem bírta volna elképzelni, megálmodni azt, hogy a művelt világ legnagyobb költői, írói, legtekintélyesebb műbírái, a külföld első rendű tehetségei, művésznői, annyira méltányolják, oly föltétlenül csodálják, sőt bibliaként, szent írás gyanánt terjeszszék majd az ő lánglelke teremtményeit.

A világ minden, irodalommal bíró műveltebb népe ismeri már Petőfi műveit, leginkább a nagy német (germán) törzsfaj, az angol, dán, hollandi, flandriai, svéd, norvég, — a román törzsfaj, a francia, olasz, spanyol, portugál, — a szláv törzsfaj, — az orosz, cseh, lengyel, szerb, illyr, — a keleti törzsfaj, az arab, török, hindu, — sőt még a kevésbé művelt afrikai néger népfaj egy része is.

És hogy ezen kisebb-nagyobb nemzetek, nép-

fajok Petőfi műveit s ebben a magyar nép saját-
ságos jelleme-, szokásai- erkölceinek legtisztább
nyilvánulását és szabadságharcunk története szelle-
mét, újra föléledt hősi vitézségét, józan észjárását,
életbölcseiségét, eredeti elmésségét, többé-kevésbbé si-
került fordításokban megismerni, becsülni, sőt csodálni
tanulták, s azok által csak úgy el létek ragadtatva,
mint saját legjobb nemzeti, nép-költőik által, —
ezen, ránk nézve roppant horderejű vívmányt min-
denek előtt néhány magyarországi, magyar születésű
német írónk, mint az e tekintetben úttörőnek ne-
vezhető D u x A d o l f, Dudumi, Hartman, Henning,
Horn, Machik József, Meltzl Hugó, Kolbenheyer,
Opitz Tivadar, gróf Pongrácz István, Riedl és Stein-
acker Gusztávnak, de különösen és főképen jeles
képzettséggel s nagy világtapasztalással bíró ha-
zánkfia, K e r t b e n y K á r o l y n a k köszönheti
a magyar.

Kertbeny 1845-ben megismervén Petőfi ver-
seit, Budapesten baráti viszonyba lépett vele, s a
mint L o p o t t l ó című versét Dux német fordí-
tásában bemutatta neki, örömeben így kiáltott fel:
„h i s z e z m é g s z e b b e n h a n g z i k i g y
n é m e t b e n , m i n t a z e r e d e t i m a g y a r
b a n !“ — Pedig dehogy hangzik, dehogy hangzik-

Halljuk csak a kezdetét német nyelven:

Das gestohlene Ross.

Wie das Staubkorn wirbelnd fegt der Wind,
Fliegt zu Ross der Bursche fluggeschwind.

„Freund, woher so eilig treibt es dich?“

Von der Puszta Fläche komme ich.

Wiehernd weidet ein Gestüt dort frei,

Stahl den Braunen, als ich ritt vorbei,

„Nah' ist Túr, zu Markt dort winkt der Lohn,
Dahin reiß' ich armer Pusztensohn.“ stb.

Halljuk most már magyarul:

Mint a porszem szélvész — fuvatán,
Repül a legény gyors — paripán,
Honnan atyafi oly — hevenyén?
Pusztáról csikóval — jövök én,
A nyerítő ménes — ott legel,
Pej csikómat onnan — loptam el,
Túri vásár ninesen — messze már,
Szegény legény oda — lovon jár, stb.

Hiába nincs nyelv a világon, mely a magyar-
nál szebben hangzanék. — Hanem Petőfi is hiú és
büszke volt arra, hogy még a mi német civilizáto-
raink is meg fogják ismerni s talán méltányolni is
a saját honfitársai, a bírálói által annyira üldözött,
nyers paraszt poétának nevezett magyar költőt.

Mennyire vágyott a mi Sándorunk világhírű
költővé lenni, kitünik az Kertbenynek Lipcsében
1866-ban már a 4-ik kiadásban megjelent „Hun-
dertsechzig lyrische Dichtungen von
Alexander Petőfi“ című versgyűjteménye
előszavából, melyben leírja az 1846-ik év tavaszán
történt találkozását Petőfivel, midőn ez szívére kötö
a külföldre utazó Kertbenynek, hogy az ő verseit
hű fordításokban ismertesse, terjeszsze a nagy Né-
metországon.

Többek közt igen jellemző az, midőn Petőfi
így nyilatkozott előtte: „Én a külföldön is szeret-
nék híressé lenni, nem személyes hiúságból, hanem
inkább azért, mert magyar vagyok és a mi nép-
fajunknak szüksége van arra, hogy a világ figyelme
ismét rá forduljon, ha mindjárt egy szabólegény,

vagy egy cigány eszközlené is azt. A magyar nép hivatva van egészséges szellemével egész Európát újjá teremteni, t. i. a mi magyar földművelő és iparos népünk, de nem az elkorcsosult pesti uracsok. Igen is, maga a magyar nép, ez egyedül az igazi Petőfi Sándor, és a mi én vagyok, — legyen az jó vagy rossz, — én csupán essentiája, lélje, egyszerű képviselője vagyok ezen nép jellemének. Nekem magamnak nincs egyéni érzelmem, én az összes magyar nép érzelmeit bírom s fejezem ki verseimben, és szíves készséggel beismerem, hogy ezen nép jellemének minden hibája, gyöngéje, nyeresége is, nem csupán ereje és erénye, egyszersmind az én sajátom. És én büszke vagyok azon vér- és lélekre, a melyből közvetlen származám. Azért hát németül írni tudó honfitársaim segítsetek engem híressé tenni, — és ti nem engem tesztek ez által híressé, hanem a magyar ember természetét, a mi páratlan népünket, ezen csiszolatlan aranyat, — tehát tinmagatokat. Menj barátom bár a világ végére, de maradj magyar mindenütt“ stb.

És Kertbeny el is ment világgá, s 20 éven át majdnem egész Európában, a legelőkelőbb világvárosokban a legnagyobb apostoli buzgalom- és kitartással hirdeté Petőfi műveinek evangeliumát, s igazán világhírű költővé tette őt.

Eleintén ugyan nagyon is szolgailag ragaszkodva az eredetihez, szórul szóra fordítá Kertbeny Petőfit, de utóbb egészen belejött a rendes kerékvágásba, s nem csak híven, de szabadon, az eredeti tárgy szellemének kellő felfogása- s visszaadásával, a magyar nyelvsajátságoknak német nyelvsajátságokkal való kieserélésével fordítá Petőfi műveit,

szabatosan, lehető tökélylyel, úgy, hogy ezzel a legszigorúbb kritika követeléseit is kielégíté. Főleg Petőfi 16 költői beszélyének Kertbeny által eszközölt s Prágában 1866-ban kiadott fordítását a legtekintélyesebb külföldi műbírák és műfordítók a maga nemében páratlannak, egyetlennek nyilváníták a német irodalom költői terén.

Kertbeny ezen fordítmányát a legnagyobb köszönet- s elismeréssel fogadták el: Viktória, az angol királynő, Mária belga királyné, János szász király, XV. Károly, Svédhon királya, Anglia trónörököse, a walesi herceg, Oszkár, svéd trónörökös, ki maga is költő.

Elfogadták, s méltányolták Kertbeny Petőfi fordítmányait ezeken kívül: Franciahonban III. Napoleon császár, Miksa bajor király, Ferdinánd portugál király, Broglie herceg, Polignac herceg, az elhunyt híres francia regényíró George Sand, a Jézus életének írója Renan, a nagy operaszerző Rossini, a classikus drámaköltő Ponsard, — Atila történetének írója A. Thierry, Gustav Doré, Felicien Dávid, Gounod stb.

Franciaországban a Petőfi által annyira bálványozott Béranger, a francia nemzet legnépszerűbb költője is Kertbeny által ismerte meg Petőfit, valamint Béranger egyik legjobb barátja, Thalés Bernard, ki Petőfi több költeményét franciára fordítá, s lelkesült bírálatokat írt azokról. A köztársasági szellemű francia nép Petőfink szabadságharc dalai által leginkább el van ragadtatva.

Maga az öreg Béranger így írt Kertbenyhez 1855-ben: „Higyje meg kedves uram, én mindig nagyra becsültem a hősies szellemű magyar nemzetet és

nagy költőjét, Petőfi Sándort. Úgy értesültem, hogy műveit franciára fordítják az eredeti szöveg után. Önnek hírneves földije kétségkívül nálunk is ki fogja vívni azon dicsőséget, mit a gondviselés talentuma- s hivatásánál fogva rendelt neki.“ — Végül így fejezi be levelét: „Mint már többször is mondtam Önnek, ez a nép az, a magyar nép, melyet én szeretek és csodálok. Mentsen ki barátai előtt és mondja meg nekik, mennyire boldog vagyok a miatt, hogy Petőfi s több magyar költő műveim jeles fordítása által méltónak tarták megemlékezni felőlem, — és hogy szívesen akarom nevemet az Önök nagy költője, Petőfiével egyesíteni. Legyen Ön meggyőződve arról, hogy mélyen érdeklődöm az értelmes, tevékeny és nemes magyar nemzet iránt.“

Ha ezt Petőfi olvashatta volna, — dicsvágyának tetőpontját látandá ebben elérve, és szemébe dobta volna azt egykori méltatlan magyar bírálóinak.

Hátha még tudta volna azt, mennyire szeretik és becsülik őt a svajci köztársaság szabad népei, kiknek regényes szép földét megláthatni fiatalkori legfőbb vágya volt, valóban mennyei üdv és gyönyör árasztandá el költői önérzetét.

Különösen Genfben, hol oly sok magyar menekült öszpontosult, éveken át táplálta Kertbeny a Petőfi iránti lelkesedés s rokonszenv lángjának lobogását. — Aumale herceg, Revilliod, Duca Vanutelli, — és az ő költőtársai: Amiel, Richard, az ünnepeelt regényíró Cherbuliez, a híres beszélyíró Henry Dunant, Edgar Quinet, Gasparin grófné, — mind nagy tisztelői lettek ott Petőfinek, s a nagyhirű francia kritikus Saint-Rene Taillandier is a Kert-

benyvel folytatott levelezés után kitünő cikkeket írt a magyar költészet és Petőfiről. Azon kívül Svajcban még az amerikai élet kitünő regényírója, Charles Sealsfield is szép dolgokat írt Petőfi műzsájáról.

Brüsszelben szintén Kertbeny nyomán fordíták Petőfi műveit flandriai nyelvre, és lengyelre Dmohovszky, Sabowszky és Prussakova lengyel író.

Olaszthonban Palluci és a mi országgyűlési képviselőnk, Helfy Ignác tolmácsolták Petőfit, — Dante és Petrarca nyelvén.

Londonban az öreg John Bowring, azelőtt British China alkirálya, ki a magyar nyelvet sajátjává tenni nem restelte, leginkább Kertbeny buzdítása folytán, fiával együtt Petőfi legszebb költeményeit fordíták angolra. S ennek köszönhető az, hogy Petőfi világhódító szelleme Európából az oceanon túl is átköltözött Éjszakamerikába, hol most több ezer példányban nyomtatandó nagyszerű kiadása készül az ő méltán esodált műveinek.

Vajon képzelte-e ezt valaha a mi republikánus elvű Petőfink, hogy költői szelleme Washington népének szabad lelkével fog egybeolvadni, testvéreileg rokonulni?

Kertbeny európai utazásában 1846-tól 1851-ig eleintén nemesak saját, hanem Dux Adolfnak akkor még sokkal sikerültebb fordításait is terjeszté a művelt világban, s az irodalom és művészet legkitünőbb embereit képes volt Petőfi iránt a legnagyobb rokonszenvre, sőt esodálatra ragadni. A már említetteken kívül ilyenek voltak: egy Betty Paoli, Tommaseo, Manin, Manzoni, az öreg Zschokke, — Dante ismert fordítója dr. Witte, a jeles lengyel

költő Miczkieviez Ádám, az ismert regényíró Bulwer, az ünnepezt német költők Herwegh, Freiligrath, Uhland, — a mi zongorakirályunk Liszt Ferenc, Meyerbeer, Mendelssohn, Dingelstedt, a nagy természettudós Humboldt Sándor, Byron műfordítója Böttger, s a német művészet fejedelmei Gervinus és Schmidt Julián stb.

Kaulbach, a világ egyik legkitünőbb történeti festése, kit mi Atila harca című remek művéből ismerünk, mely képen még a csatamezőn elhulottak lelkei is harcolnak, viaskodnak egymással, Petőfi műveihez rajzokat kezdett már készíteni, s csupán a magyar népfaj külseje és ruhaviseletének nem ismerése miatt hagyta azt félben.

A híres német író, Arnim Bettina 1850-ben dicsőítő verset írt Petőfihez, s Kertbenyhez intézett levelében őt az összes világ irodalom lyrai költőjének nevezi.

1851-ben Kertbeny az osztrák birodalomból, hol a hadi törvényszék által annyira zaklatva volt, visszautazván Németországba, Petőfi költeményeit a kedélyes német költő, Uhlandnak ajánlá, ki azt a legmélyebb elismeréssel fogadta.

Azonban a német költők közül egy sem volt Petőfi által annyira elragadtatva, mint az újabb kor legnagyobb német lyrai költője, Heine, kit viszont a már ekkor elhunyt Petőfi, Béranger mellett leg többre becsült, leginkább csodált a külföldiek között. Sajnos, hogy e három lángésznek egymással találkozása, megismerkedése és legbensőbb megbarátkozása a mi költőnkre nézve oly későn következett be.

Heinének Petőfi oly kedvenc költője, oly szellemi rokona volt, hogy Párisban még halálos ágyán

is Petőfinek Kertbeny által németre fordított szabadság haredalai, — izgató pézma-, moschusként tartották benne a lelket. Épen így volt ez az öreg Bem apóval is, ki mint török basa Haleb városában haldokló állapotában Petőfi szabadságdalait olvasatá fel magának házi orvosával, s ki mintha csak az utolsó szentséget vette volna föl ebben, vagy mintha egyedül az ő kedvence tábori költője, hadsegéde, titkára szellemének akarta volna meggyónni azon erényes gyöngéjét, hogy oly forrón szerette Lengyel- mint Magyarországot s ezek- és a világszabadságért áldozta föl életét, — könnyebűlve s csendes költői megnyugvás- resignációval adta ki nemes lelkét.

Tudnunk kell azt, hogy Kertbeny nem csupán Petőfi verseinek hű fordítása, lelkesítő terjesztése, hanem az összes magyar irodalom s politikai s társadalmi viszonyaink ismertetése által is nagy érdemeket szerze magának, s mély hálára kötelezé le dicsőített nemzetét.

Kertbeny a magyar nemzet újabb történetére vonatkozó igen érdekes dolgokat, önálló könyveket, röpiratokat írt Széchenyi István, Kossuth Lajos, Teleki László, s a magyar emigráció majd minden nevezetesebb tagjáról, s ehhez felhasználta az általam Imrefi álnév alatt írt és Heckenast által 1851-ben kiadott ily című történeti munkát is: „A magyar menekültek Törökországban“, mi ellenkezőleg Egressy Gábornak annyira kárhóztatott emlékiratával, Kossuth Lajost, mint a menekültek főnökét a legtisztább fényben tünteté föl.

Írt ő több külföldi hírneves emberről is. III. Napoleonhoz nyílt levelet intézett.

Vörösmarty, Arany János, Garay, Lisznyai költeményei fordítását önálló kötetekben adta ki.

A „Hangok a múltból“ című magyar versgyűjteményt szintén Kertbeny adta ki Vasfival, s olvasó közönségünk a rémuralom gyásznapjaiban tiltott édeni gyümölesként élvezte azt.

Drezdában „Album 100 ungarischer Dichter“ cím alatt száz magyar költő verseinek fordítását nagyszerű gyűjteményben adta ki, mely az 1572-től 1852-ig élt jelesebb magyar költők legjobb műveit ismerteté a külfölddel, saját és mások fordításaiban, s mely egymásután 3 kiadásban jelent meg.

A 100 magyar költő közt a nagy és művelt külföldi nemzetek első rendű írói, művészei Petőfi verseinek nyújták az elsőség koszorúját, — Ilyenek: Halm Frigyes, Zedlitz báró, Grün Anasztáz, Laube, Holtei, Löwe, Brachvogel, Neumann Luiza, — a legnagyobb német színészek egyike, a lengyel származású Dawison Bogumil, az újabbkor első olasz tragikai színésznője, a Budapesten is szerepelt Ristori asszony, a híres humorista és lyrai költő Saphir stb., a weimari nagyherceg, s a gothai herceg is megrendelték e versgyűjteményt, s a legnagyobb méltanyúlással emlékeztek meg Petőfiről.

Kertbeny Bajorország fővárosa, Münchenben is nagy izgatást vitt végbe Petőfi ügyében. Majd ismét a Rajnavidéken nagyszámú hallgatóság előtt tartott felolvasásokat Petőfi műveiből s műveiről. S lehet mondani, hogy költőnk hazáján kívül sehol a világon nem vívott ki oly népszerűséget, mint a német földön, hol nemcsak a fejedelmi palotákban, de még az egyszerű polgári házakban is, különösen

az iparos osztály, és a tanuló ifjúság körében könyv nélkül tudják, szavalják, éneklik az ő legszebb költeményeit. Tehát Petőfi az, ki lánglelke hódító erejével helyre hozta azt a veszteséget, mit őseink a Lech folyamnál a híres augsburgi csatában szenvedtek, s Lehel vezértünk általa megénekelt emberölő kürtjét a mi Petőfink életadó lantja pótolta ki diadalmi sikerrel.

Kertbeny egy igen érdekes levélgyűjtemény birtokában van, — mely Petőfi művei fölött Európa leghíresebb költői s műbírái ítéleteit foglalja magában, s melyet ő a nemzeti múzeumnak fog ajándékozni.

A híres német költő, Heine már 1848-ban így írt Kertbenynek a külföldön Petőfiről: „Én magam még csak igen kevés ily természethangokat találtam, melyek birásában oly gazdag ez a pórfiú, mint a legszebben verő csalogány. Mi az öntudatos ész, a reflexió emberei ily eredetiség mellett valóban csak sajnálkozásra vagyunk méltók.“ — És igazán az is sajnos ám, hogy e dicsőítő vélemény az akkori harcias világban nem hatott el Petőfi fülébe, vagy inkább szívébe.

1850-ben a jeles német költőnő Arnim Bettina így írt Kerbenyhez: — „Annyira megkedveltem Önök nagy költőjét, Petőfit, hogy a míg csak élek, mindig az ő szép dalaival fogok csendben és titokban társalogni, s csodálni fogom az ő szerelmi életbölcseését, — embertársai, hazája, atyja, anyja, testvére, s barátai, — és szellemdús, de egyszersmind büszke szegénysége iránti szeretetét!“

Varnhagen von Ense 1851-ben ezt írta felőle: „Soha nem éreztem még oly mélyen valódiságát Goethe ezen mondatának: „Az ifjúság bor nélkül is

mámor!“ mint mióta Petőfit ismerem. Oh legirigylendőbb isteni kegy, földi elnehezülés nélkül is oly nemes mámorral bírni, mely e sötét világot oly pompásan ragyogó színjátékban látja maga előtt.“

Uhland 1853-ban így írt Kertbenynek: „Mind a mellett, hogy fordításokból nem lehet az idegen költők műveinek eredetiségét megítélni, úgy tetszik nekem, ez a Petőfi oly költői egyéniség, oly költői természet, mely gazdagon jutalmazná azt, ha most hanyatló koromban bátorságom volna az ő nyelvét, a magyar nyelvet csupán azért megtanulnom, hogy műveit az eredetiben olvashatnám.“ — Nagy szó, nagy mondás, — kár, hogy Petőfi is nem olvashatta ezt az eredeti németben.

Zedlitz báró 1857-ben így írt felőle: „Münchenből visszatérve egész útamban csak Petőfit olvasgatván, úgy éreztem magamat, mintha nyári hőségben egy sötét-zöld, árnyékos üde erdőségbe jutottam s csupa híves forrásokból szüresölgettem volna.“

Fallmerayer Fülöp 1859-ben így írt Kertbenynek: „A magyar nemzet harcias szellemét, vitézségét már majdnem 1000 év óta ismeri a világ. Arról azonban, hogy ezen hős érző, hős lelkű nép az eredeti költészet teremtő ihletét is hordozza keblében, leginkább Petőfi műveiből győződtem meg, és hogy politikai belátás s államférfiúi bölcsesség dolgában a nyugat legnagyobb szellemeivel egy színvonalon áll a magyar: Széchenyi és Eötvös műveiből győződtem meg.“

Grimm Hermann 1859-ben így írt felőle: „Petőfi oly férfiúként áll előttem, kit minden idő és minden nép legnagyobb költői közé lehet számítani.“

Grün Anasztáz 1860-ban ezt írja róla: „Petőfi, mióta őt Önnek nagyobb gyűjteményeiből megismerém, az én különösen kedvelt költőim sorába tartozik, és újra meg újra egyforma élvezettel gyönyörködöm, gyönyörrel élvezem az ő annyira eredeti költeményeit.“

Saint René Taillandier híres francia műbíró 1860-ban így írt Kertbenynek: „Petőfi, mint költői erő épen oly csodátlanemény, mint egyéni élete volt. Olykor azt hinné az ember, hogy ez a Petőfi soha nem is létezett, s nem is ő maga írta a neve alatt megjelent költeményeket, hanem mindkettő egy ismeretlen, láthatlan nagy költő, teremtető-erő képzelmenek a szüleménye.“ — Ez szerintem magyarán annyit tesz, hogy Petőfi nem Petőfi, hanem maga az isten, talán a magyarok öreg istenének, Hadúrnak a legifjabb, legkedvesebb fia, vagy az alkotó és romboló természet, s az ehhez legközelebb álló magyar nép hű fia, hálás gyermeke, egyetlen költője. — Hogy Petőfi csakugyan létezett, — hogy ő szemmel látható, kézzel fogható, test- és vérből való egyéniség, még pedig izmos s edzett idegű fiatal ember volt, ezt én bizonyíthatom legjobban, ki 1844-ben mint szerkesztő-segédemet szomszédos szobánk üveg ajtaján át mindig láttam a mint lapom számára bámulandó gyorsaság- és szabatsággal dolgozott, és a mint sok üres órájában sétálás közben leülve írta le rohamosan s mégis gyönyörű szép írással a szívében megfogamzott, s agyában ismét felvillant, magas lángban fellobogott szebbnél-szebb költői eszméket, érzelmeket, a nélkül, hogy az általa új meg új alakban, s oly könnyedén kezelt versmérték és rim legkevésebbé is

korlátozta volna nagy és mély gondolatai villámgyors röpülését.

A legkitünőbb német költők egyike, Freiligrath 1860-ban ezt írta Kertbenynek: „Petőfit Önnek fordításából tanultam megismerni, s őt megszeretnem és csodálnom — egy vala. Kevés költőt ismerek az összes világirodalomban, ki oly magasán állana előttem!”

Charles Sealsfield, 1862-ben így irt felőle: „Petőfinek legtöbb műve olvasásakor olyas valamit érez az ember, mintha minden magyar épen úgy írna, ha oly költői tehetséggel volna megáldva mint ő. Ilyenek Aranynak Petőfiével rokon költeményei is, csak hogy Petőfi nagyobb, s több oldalú lángész. Ez tüzeesebb s egyszersmind vadabb, tele azon szép erővel, mely ugyan soha nem csap túl a mértéken, habár istennek hála nincs megszelidítve, magyarán nincs megjuhászítva.”

Így ítélnék, ily méltányosan, ily dicsőítve, majdnem apotheisálva, istenítve szólnak Petőfi műzsájáról a maguk is többnyire költő tehetségű külföldi műbírák.

Nevezetes, nagyon feltünő, sőt mondhatni megdöbbendő az, hogy míg Petőfi a magyar bírálók legkeményebb ostromcsapásait volt kénytelen tűrni, szenvedni, — az alatt és azután külföldön csak szépet és jót tudtak mondani az ő remek műveiről. S bár ennél fényesebb, ennél dicsőbb költői elégtételt, igazságszolgáztatást nem adhatott volna neki a sors, de mégis mind reánk, jó barátai-, hű tisztelőire, s még inkább reá, ő magára nézve mélyen megható, sőt borzasztó tragikai csapás az, hogy világhíre, elismerése tudata nélkül kellett a sírba szállnia.

És ezen, nem csak magát Petőfit, de egész nemzetünket, az összes magyarságot annyira emelő külföldi dicsőítést leginkább Kertbeny lelkesült izgatásának, 20 évi fáradhatlan apostoloskodásának, feláldozó honszerelmének köszönheti a magyar. Ő tehát büszkén idézhette magára jeles regényírónk, b. Jósika Miklós Emlékiratának ezen pontját: — „Kertbeny, ki be tudja bizonyítani, hogy élete majd minden évét a hazának szentelte, már akkor írt, midőn a világnak tudtára kellett adni, hogy még élünk. Senki nem tett nekünk e részben ki-tartóbb szolgálatot, mint Kertbeny, a többiek utána mentek, mint ludak a gunárnak.“

Midőn Kertbeny nagyszerű hivatásával külföldre indult, Balatonfüreden fölkereste Deák Ferencet, s mondá neki, hogy utazni akar mind az öt világrészben, a magyar nemzet politikai, társadalmi viszonyai, s különösen gazdag költészetének ismertetése, terjesztése végett. „Jól van — szólt neki Deák — utazzék Ön, de ne menjen nagyon messzire, mert jöhet nem sokára oly idő, a mikor majd itthon minden magyareMBERRE szükségünk lesz. — Ámde Ön jobban teljesíti nemzeti hivatását, hogy ha az európai népekre s irodalmakra akar hatni, mintsem Ausztrália- vagy Chinába vándorolna. Fordítson Ön németre bár csak egy-egy nagyobb-szerű költeményt is Vörösmartytól és Petőfitől, de oly jól, hogy ez a külföldön is népszerűvé váljék, és ezzel Ön mint magyar jobb szolgálatot tett hazájának, mintha kikutatná azt, hogy nemzetünk a japánoktól származott.“

Kertbeny hallgatott a böles férfiú szavára, Deák jó tanácsára, s csak Európa nyugati és déli

részét utazta be, s Vörösmarty- és Petőfinek nem egy-egy, de száz meg száz költeményét jól lefordítá, s így nagyszerű hivatásának százszorosán megfelelt, a miért örökké fenmarad neve nem csak a neki legtöbb hálával tartozó magyar, de az egész világirodalom történetében.

Hátra van még Petőfi hódító költői szellemének három legnagyobb diadalát, mondhatni canonizálását, szentesítését fölemlítenünk.

Most uralkodó királyunk már gyermekkorában tisztán, szabatosan beszélt a magyar nyelvet, s midőn 1847-ben mint 17 éves ifjú István főherceget főispáni hivatalába igtatá, a Pestmegye termében tartott alkotmányos szellemű s gyönyörű előadású beszédét örömradiással, a legnagyobb lelkesedéssel fogadtuk.

A következő 1848-ik évben kiütött francia, s utóbb majd minden trónt megingatott európai forradalom, a sötét háttérben működött camarilla cselszövényei, a reactió szabadság elnyomó törekvése az eleintén oly nagy népszerűséggel bírt István nádort is száműzé honából s a szelid lelkű Ferdinánd helyett uralkodóvá emelt Ferenc József szívét is elidegeníté önvédelmi harera szorított nemzetünktől. A műveltség magas fokára vergődött szép nemzeti nyelvünk száműzve volt a törvényhozási, közigazgatási s tanácskozási termekből, s egyedül mi az irodalom és művészet életben maradt bajnokai küzdöttünk nemzeti létünkért.

Több idő elteltével, midőn az 50-es években Magyarországon körutat tett az uralkodó, ismét magyar nyelven fogadá a küldöttségek üdvözléteit, és Szegeden, hol tiszteletére az én „H u s z á r e s i n y“

cimű népszínművemet a feledhetlen emlékü Hege-
düsne közreműködésével adták elő, ő Felsége, ki
a színházban maga is huszár egyenruhában jelent
meg, mind a katonás, de magyaros szellemű szín-
darabot, mind sikerült előadását tetszése nyilvání-
tására méltatá, sőt midőn már vége volt az előadás-
nak, kíváncsian kérdezé környezőitől: vajon nem
tart-e még tovább? — annyira megkedvelte azt.

Több év telt el ismét, midőn a kiegyezés s
koronázás után, Ferenc József most már mint Ma-
gyarország fölként királya ismét oly szabatos, szép
előadással mondá el trónbeszédét, mint 20 évvel
ezelőtt István nádornak lett beigtatása ünnepén.

Ugyanekkor a szintén megkoronázott Erzsébet
királyné, (a mi kegyteljes és kellemdús védasszo-
nyunk) ajkán is megzendült a magyar szó oly tiszta,
bűvös hatású kiejtéssel, mintha csak született ma-
gyar volna.

Ámde mindezt jóval felülmulja dícsőült Petőfink,
a magyar szabadságharc dalnoka haragos költői
szellemének a felségés királyi pár által történt ki-
engesztelése, mondhatni megkoronázása, mi méltán
vetélkedik a Deák Ferenc ravatalára tett fejedelmi
koszorúkkal, és Kossuth Lajosnak Olaszhonból kül-
dött ciprus lombjával.

Tudnunk kell ugyanis, — mi már irodalmunk
történetében is arany betűkkel van följegyezve —
hogy a magyarság iránt oly jó indulattal viseltető
királyunk, a nagy világ zajától és feszes cifra szer-
tartásaitól visszavonult csendes házi, családi köré-
ben, — a mi magasztos lelkű királynénknak maga
a király ő Felsége szokta estvénként felolvasni
Petőfi legszebb műveit, s a fejedelmi pár együtt

élvezi azok szépségeit, — eredeti sajátosságait, épen úgy mint egykor maga a költő felolvasá azokat az ő kedves neje, Juliának elragadólag szép szerelmi s csatára buzdító szabadságdalait. — És én meg vagyok győződve, hogy ha most élne a szolgai lelkűek által rebellisnek nevezett Petőfi Sándor, ha nem is minden koronás fővel, de az ő műveit annyira szerető, oly nagyra becsülő, s emlékezetét ily kegyelettel ünneplő magyar királyi párral öszintén kibékülne, a nélkül, hogy köztársasági érzületét, elvét kénytelen volna e miatt megtagadni.

Valamint ez, úgy továbbá Petőfi szellemének legszebb diadalai közé tartozik az is, hogy nem csak a korhadtt vén Európa és az éjszakamerikai új világ, hanem mind az öt világrész népei lelkéhez behatolt már az hódító hatalmával.

Kelet népe legnagyobb népköltőjét ismerik már keleten is csak úgy, mint az ő legbensőbb rokona, Hafiz szép verseit. Ismerik őt Konstantinápolytól Kalkuttáig, Aleppótól egész Kairóig. Sőt derék hazánkfiá, dr. Duka Petőfi verseit a Gangesz partjain tolmácsolta az eleven képzelmű indusoknak.

Híres keleti utazónk, dr. Vámbéri egész Középázsia, Khiva és Bockharáig vitte el és terjeszté azokat, míg Magyar László Délafrikában az ő fekete embereit Petőfiből tanítja meg ismerni és imádni a magyarok istenét.

Molitor, Vass Samu gróf, Vékey és Xantus, az aranyok dúsgazdag hona Ausztrália- s Californiában is hirdették már Petőfi arany mondatait, arany igazságait.

Tehát csak a roppant sokaságú szláv népfá-

jok, különösen az északi colosz lakói maradtak volna hidegen a mi ihletett költőnk szavára? — Oh koránsem! Hisz már meg is neveztük lengyel fordítóit, de azt még nem mondtuk el, hogy a szerbek, csak úgy mint Zrínyi Miklóst a horvátok, magukévá, szerb költővé akarják tenni Petőfit, azért, mert egy ideig a szerb hangzású Petrovics-nevet viselte, s nekik is volt ily nevű költőjük.

Egyébiránt itt tévedés isfo roghat fenn, miután a szerbeknek csakugyan van egy, Petrovics Pietro, magyarán Petőfi Pető nevű jeles költőjük, ki 8 évvel előbb született mint a mi Petőfink. Ez a Petőfi Pietro az ő kedvence költője — Homér Iliaszát fordítá szerb nyelvre. Később valódi eredeti népköltő lett belőle, s e tekintetben, valamint vitézség dolgában is Petőfi Sándornak szellemi rokona volt. Tudnunk kell azt, hogy ez a Petrovics Pietro születésénél fogva 1830-ban montenegroi fejedelem, vladika lett, s püspökké, mi együtt járt ott a fejedelmi méltósággal, 1833-ban szentelték föl. Ezen jeles szerb költő 61 hőskölteményt írt, melyben a kis, de hősies szellemű Montenegro történetét népszerűen s költői ihlettséggel adja elő. Harcias zavarok ütvén ki, a püspöki fejedelem és költő gyakran volt kénytelen toll helyett fegyvert ragadni kezébe, s vitézül harcolt a török s az osztrák határőrség ellen. Azért hát bár a magyar és szerb Petrovics életpályája közt sok hasonló vonás tűnik fel, de mégis nagy különbség van közöttük. S haddacára ennek egynémely szerb író a mi Petrovics-Petőfi Sándorunkat is a magukévá akarják elsatátítani, — ám legyen az ő hitők szerint.

E réven s e joggal az orosz nép még inkább

magáénak vallhatja Petőfit, miután ő foglalta el és tette semmivé a mi költő-honvédünk nagy lelkének testét, — ő tiprotta el úgy, hogy még csak nyomába sem jöhettünk összetört, eltaposott csontjai, — nemes vére — szétfűzött isteni szikrájú agyvelejeknek.

Petőfinek ezen nyom nélküli eltűnése több ideig azon hitben ringatá a magyar népet, hogy a költő nem esett el a harcban, hanem mint hadi foglyot Szibéria ólombányaiba vitték, s miután az 50-es években élete hírének legkisebb nesze sem jutott el hozzánk, pedig egy évtized alatt lehetett, kellett volna valamit hallanunk felőle, — mindenki megnyugodott abban, hogy Petőfi csakugyan a csatamezőn veszett el, épen úgy a mint ő maga kívánta.

Ámde legújabbán előállt egy hamis próféta Erdélyben, ki különféle név alatt bolyongva, mint Manasses azon hirt kezdé terjeszteni, hogy Petőfi még életben van, s a szibériai ólombányákban dolgozik.

E borzasztó hír nagy sensatiót csinált, felizgatta a kedélyeket, még eszesebb embereink közül is többen hitelt adtak e mesének, míg végre törvényes vizsgálat útján kisitötték, hogy az egész szibériai historia nem egyéb, mint pusztá agyrém, az oroszok elleni gyűlöletre izgató koholmány.

S habár a magyar nép nem ok nélkül érez ellenszenvet az orosz önkényes uralom, katonai despotismus iránt, mely nem csak Petőfi életvilágát oltá el, s bedugta előlünk költői erre dúsgazdag forrását, hanem a magyar szabadságharc vívmányait is sok időre elnyomta; — másfelől be kell ismer-

nünk azt, hogy az oroszok betörése Magyarországra, s elnyomási törekvése a magyar önállóság, függetlenség s az ezért harcolt magyar honvédség ellenében, Petőfit úgy is mint költőt, úgy is mint épen az orosz hadsereg ellen csatázott honvédet a legszebb harc- és szabadságdalok alkotására ingerlé, buzdítá, melynek visszaható erejét legjobban ismeri a szabadelvű orosz párt, mely óriási mérvben növekedik.

Ezen szabadelvű oroszok közé tartozik jeles költőjük, Mihaeloff is, ki Petőfi legszebb költeményeit fordítván orosz nyelvre, — költőnk szabad szellemével hódítá meg honosait, mi Petőfi eltiprott teste, de azért még mindig életben lévő s örökké élendő lánglelkének, mint a magyarok istene és Atilla újabbkori ostorának legszebb, legnemesebb boszúja és ünnepélyes kiengesztelődése.

És ez lesz Petőfi lángszellemének legszebb hódítmánya és diadala, a mennyiben az ő költeményei minden népfaj közt irányadók arra nézve, hogy nem a physikai erőszak, nem a szolgai vak engedelmesség, nem a népjogok, idegen nemzetiségek, különböző hitvallások elnyomása, hanem a műveltség, emberség (humanitás), az alkotmányos szabadság, jogegyenlőség s csak a béke olajága alatt kifejlődhető jól jutalmazott munkás szorgalom teheti csupán nagygyá, dicsővé és boldoggá a népet.

MAGYAR KÖNYVESHAZ

Egyes füzet ára 20 kr., kettősé 40 kr., stb.

Abafi Lajos: Mikes Kelemen	60 kr.	Obornyik beszélei	20 k
— Szerelmi népdalok	40 kr.	Phaedrus aesopi meséi	20 k
— Tréfás népdalok	40 kr.	Pontmartin: D' Aurebonne	
— Göcseji népdalok	40 kr.	marquisné	20 k
Ányos Pál költeményei	40 kr.	Rényi R.: Petrarca	20 k
Aristophanes: A békák	20 kr.	Sacher-Masoch: Holdas éj	20 k
Arnóthi: A föld alatt	60 kr.	Schiller: Don Carlos. Ford.	
Bayer F.: Czuczor Gergely	20 kr.	E. Kovács Gy.	1 frt 20 k
Bolgár M.: A régi arabok	20 kr.	Sealsfield: Túlvilági adósság	20 k
Brankovics: Shakespeare jellemkepei	40 kr.	Sheridan: A rágalom iskolája	40 k
Caballero: Elbeszélések	20 kr.	Simiensi: A visszatért	20 k
— Előítélet és felvilágosodás	40 kr.	Struensee G.: A Wallisból	20 k
Castelar: Byron élete	60 kr.	Szana: A két Kisfaludy	40 k
Collins: Két beszély	20 kr.	Szathmáry K.: Képek a közép-	
Czakó Zs.: Leona	20 kr.	korból	40 k
Éjszaki K.: A cydoni alma	60 kr.	Tennyson: Enid	20 k
Eckmann-Chatrion: Francia életképek	20 kr.	Tibullus elegiái	60 k
Gaskell: Mély titok	40 kr.	Tolnai: Somvári Fényes Ádám	20 k
Gozlan: A ki egy halottba szerelmes	40 kr.	Torkos L.: A kigyóbőr	40 k
Grillparzer: A szegény muzsik	20 kr.	Tóth Ede: A tolone	40 k
Irmei F.: Az aranypróba	40 kr.	— A falu rozsza	40 k
Kerékgyártó E.: Tompa Mihály	60 k.	— A kintornás család	40 k
Katona József: Bánk-bán	60 k.	— A névtelen hősök	40 k
— Luca széke	20 k.	— Költeményei	40 k
— Jeruzsálem pusztulása	40 k.	Tóth Kálmán: Irka-firka	60 k
Kvassay: Megtörték egymást	40 k.	Tóth Lőrinc: Sötét időkből	40 k
Makréczy: Beesület szegénye	60 k.	Turgenyev: Az óra	20 k
Margitay D.: Föltámadás után	60 k.	— A fatalista	40 k
Márkus József: Egy ballépés	40 k.	— Boldogtalan	40 k
Moller: Arany Tetemre hívása	20 k.	— Három találkozás	20 k
Neményi A.: Kortörténelmirajzok. 2 kötet	1 frt 60 k.	— Költemények prózában	40 k
		Vahot Imre: Petőfi emlékezete	40 k
		Váradi A.: Szív örvényei	20 k
		Virághalmi F.: A cserepár naplója	60 k

NEMZETI KÖNYVTÁR.

Magyar írók népszerű kiadása.

Szerkesztő: **ABAFI LAJOS.**

diszes kiállítású s magyarázó jegyzetekkel és életrajzokkal ellátott vállalatból megjelentek eddigelé :

temere Miklós összes művei	
3 kötet	4.80
akó Zsigm. összes művei	
I. kötet	2.—
azinczy Ferenc : Pályám emlékezete	1.50
összes költeményei. 2 kötet	2.40
Erdélyi Levelek	1.80
Magy. Pantheon. Életrajzok	1.50
ikes Kelemen : Mulatságos napok	1.20
Törökországi Levelei	1.80
ármán József művei. 2 köt.	2.60
ithovics Mihály művei. 3 kötet	2.80
rinyi Miklós : Szigeti veszedelem	1.20
ayka Gábor költeményei	1.—
sokonai Mihály művei. Bevezető kötet	1.60

Dugonics A. : Bátori Mária .	1.40
Katona József összes művei	
3 kötet	4.20
Sárosy Gyula összes művei	
3 kötet	4.20
Vajda János összes költeményei 2 kötet	3.—
Gaal József : Szirmay Ilona. Történeti regény	2.—
— Alföldi képek és humoros rajzok	2.—
— Történeti beszédek	2.—
Beöthy László : Goldbach & Comp. Regény	1.40
Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete	2.—
Balogh Zoltán összes művei	
3 kötet	4.20

Minden kötet külön kötve is kapható, a bekötést (barna vászonban, piros metszéssel) 60 krral számítva.

A 36 kötet egyszerre megrendelve, havi részletfizetésre is kapható, olyformán, hogy a megrendelésrel fűzött példányra előre fizetendő 7 frt, havonként pedig 4 frt; kötött példányra előre fizetendő 10 frt, és havonként 5 frt; azaz: 7 frt, illetőleg 10 frt lefizetése s kötelező nyilatkozat beküldése mellett azonnal szállítjuk az összes megjelent köteteket.

A ki pedig az egésznek árát egyszerre lefizeti, a fűzött példányt 52 frt 80 kr. helyett csak 40 frtéért, kötött példányt 4 frt 40 kr. helyett csak 55 frtéért kapja.

E 36 kötetre terjedő esinos könyvtárt tárcacikkekben behalóan ismertették a Pesti Napló, Egyetértés, Fővárosi Lapok, Pesti Hirlap, Pester Lloyd stb., kiemelve annak nagy fontosságát. A »Pesti Napló« pl. hangsúlyozván »a vállalat nagy irodalmi, sőt nemzeti jelentőségét« így folytatja: »olcsósága, diszes kiállítása és a felvett írók nagy neve egyaránt utat nyithat neki a művelt magyar közönség minden rétegébe. Gazdag és becses olvasmányt találhat benne minden művelt ember, a ki a nemzeti irodalom multja és a magyarág szellemi fejlődése iránt érzékkel viseltetik.«

WILLIAM W. KELLY

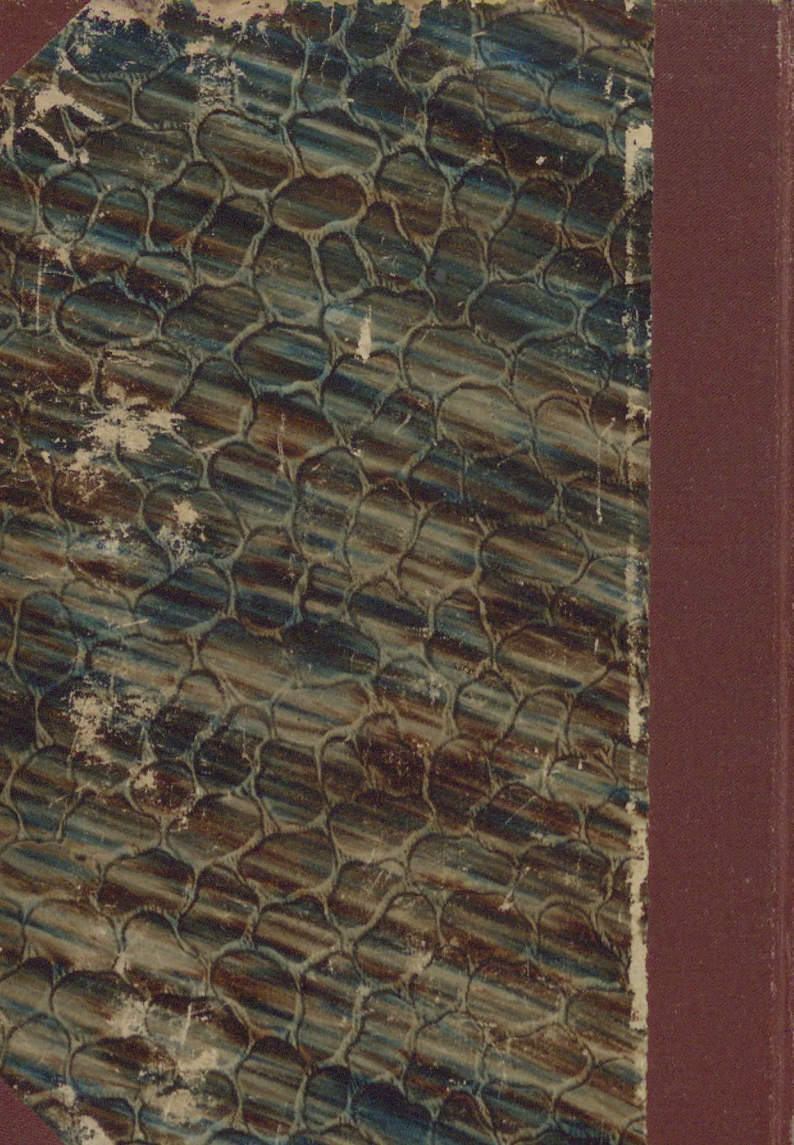
1864

REGISTERED

12, 13 57 59 62 94
131

MTA
KIK

226. 195

MAGYAR
KÖNYVESZEM.

13.